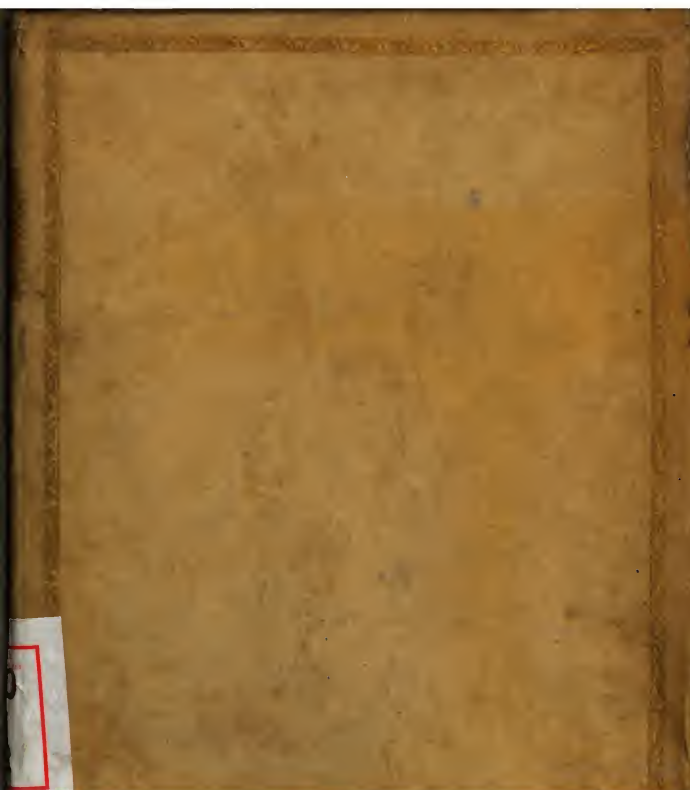

DE HISPANORUM LITERATURA

AUCTORE

MARTINO PANZANO
ARAGONENSI PRESBYTERO.

AUGUSTÆ TAURINORUM

CIↃ IↃ CC LVIII.

In ædibus Zappatæ, & Avondi Archiepiſcopalium,
ac Illuſtriſs. Civitatis Impreſſorum.

EXCELLENTISSIMO DOMINO

D. JOSEPHO PIGNATELLI ET GONZAGA

MARCHIONI MORÆ

MARTINUS PANZANO.

UOD *opusculum Tibi, Marchio inclyte, ob præclara in me amplissimi Patris tui merita, tuamque egregiam voluntatem jure debebatur, tanto illud ego*

Tibi eidem libentius consecro, quanto videtur genere ipso futurum esse jucundius. Agitur enim de Scriptoribus omnigenis, saltem excellentioribus, quotquot vel ab ultima memoria in Hispaniæ, quæ Te genuit, a primisque annis aluit, ad nostram ætatem usque floruerunt. Ea Tu quidem es in patriam pietate, Marchio præstantissime, ut nihil, quod ad illius decus pertineat, non Te capiat, ac delectet vehementissime. Neque tui generis claritas, quæ Te Regni Proceribus inserit, nec tot insignes tituli, majorumque parta virtute gloria, ac splendidissimi hereditas nominis aliter animatum erga natale solum esse Te sinit; nisi forte, qui sit inter suos longe spectatissimus, is quod ad suæ Civitatis dignitatem augendam conducat, ab se alienum putet. Agitur de optimarum artium, ingenuarumque

omnium

omnium disciplinarum cultoribus , quos quanti Tu facias , ex ardentissimo illo , quo flagras , literarum studio satis exploratum existimo . Nemo enim non diligit eos , a quibus ejus rei , quam ipse adfectet , sibi præsidia comparata esse videat : nec quidquam homines hominibus magis conciliat , quam similitudo studiorum , atque conjunctio. Itaque , quum Tu , inclyte Marchio , etsi nondum ex ephebis excesseris , tamen præter maternam linguam & Latinam , & Italicam , & Gallicam adprime calleas ; ad hæc in historia tum sacra , tum profana , unde & sinceram religionem , & civilem prudentiam Tibi hauriendam putavisti , admodum versatus sis , iisque rite , Geographiam , & Chronologiam adjunxeris ; postremo abstrusiora quæque aut amœnioris Philosophiæ , aut illarum artium ,

quæ disciplinæ proprie nominantur, arcana feliciter pervaseris, nihilque adeo, quod mentem augere doctrina valeat, Tibi negligendum arbitreris; quis dubitet, quin illarum rerum doctores, eosque Hispani nominis sapientissimos nosse, ac velut in tabella quadam descriptos habere tibi futurum sit longe jucundissimum? Atque utinam, Marchio clarissime, quam Tibi gratum esse scio munusculum hoc, tam dignum quoque tuo nomine, ac patrocinio foret! Sed ea me spes nimirum tenet futurum, ut, etsi ego multo fortasse brevius, & exilius, quam oporteret, rem tantam exsecutus fuerim, eam Tu tamen suo momento sis æstimaturus. Ceterum, quum hoc oneris susceperim eo duntaxat consilio, ut certorum hominum opinio refellatur, qui studia literarum apud Hispanos aut nunquam fere viguisse,

guisse, aut non multum in præsentia vigere autumant; satis meo me defunctum munere putavero, si modo ex simplici Scriptorum omni ævo celeberrimorum serie adpareat, quam parum illi sint in literaria historia versati. Illud vero cum mihi honorificentissimum est, tum juvat maxime, inclyte Marchio, Hispanorum caussam tueri, Te præsertim Mæcenate, cujus nomen sit non apud illos modo, sed & apud exteras gentes nobilissimum, quique & divino quodam ingenio, & aurea sane indole, & longe ætatem prævertente judicio, & ceteris dotibus, quæ generosissimum quemque adolescentem deceant, jam nunc ostendas quanto futurus olim sis patriæ decori, & emolumento. Erit autem hoc, quidquid libelli est, animi pignus erga Te mei, Marchio præclarissime. Quo vultu excepturus opusculum

culum es, pro tuo erga literas, literatosque amore, pronissimaque voluntate, eodem quoque auctorem excipe, tuoque præsidio deinceps fovere hominem perge, qui & Tibi addictissimus est, tuique præcellentis ingenii admirator maximus, & Patri tuo amplissimo debere se plurimum professus nihil non ejus, & tua caussa se facturum pollicetur, ut ne cui unquam aut officio, aut sibi quoquo modo defuisse videatur.

EGREGIUM de re Hispanorum literaria Commentarium Cl. Viri MARTINI PANZANI studiose, nec sine humanissimæ voluptatis fructu perlegi; quippe politissimus Scriptor acri, limatoque judicio, multaque eruditione sic est in patriis, domesticisque laudibus versatus, ut singulare suum in bonas artes, ac disciplinas studium perspicue declararet, earumdemque dignitati mirifice consuleret. Valde etenim ad literarum decus, & commendationem pertinere videtur, ut ejus gentis, quæ ingenii præstantia, magnitudine animi, rerumque pace, ac bello gestarum gloria perpetuo floruit, præclara etiam, nec unquam interrupta in Rempublicam literariam promerita non eruditiorum tantum hominum admiratione, & plausu, verum & populari nationum omnium prædicatione, & fama decorentur; quam ad rem cum plurimum sane momenti sit Vir cl. brevi, nitidaque sua scriptione allaturus, dignam hanc censeo, quæ communi literarum bono, & ornamento in lucem prodeat.

Ex ædibus S. Dalmatii die 5 Martii An. 1758.

HYACINTHUS GERDIL
In Regio Taur. Athenæo Theologiæ Professor.

OPTIMUM de Hiſpanorum literatura Commentarium Viri cl. D. MARTINI PANZANO lubentiſſime legens, nitidum authoris ſtylum, dicendique artem admirabar, ſed magis adhuc patrium ipſius animum ſingulari cum modeſtia, & æquitate conjunctum. Quum enim ſuis de Hiſpanis ageret, qui ſtudiorum laude floruere, ipſorum cogitandi, agendique rationem nobis tacite exhibuit, apud quos ſummarum etiam in literis, æternarumque ardor rerum ſemper fuit, levium contemptus. Eam ſane gentem, tot olim domeſticis quaſſatam bellis, tanto deinde imperio auctam, in tanta diſſitorum, diverſorumque ſociorum regendorum cura, prope nunquam armis poſitis, poſt omnes mundi partes victoriis peragratas, de utriuſque fortuna orbis ſemper cogitantem, fuiſſe adhuc tamen tum ſeverioribus de ſtudiis, tum etiam de literis amœnioribus ſollicitam ſera mirabitur poſteritas. Quamvis vero præclaram ejuſmodi complexionem rerum nemini ignotam eſſe ſatis conſtet, acceptiſſimum tamen, jucundiſſimumque futurum hunc,

ſi

ſi edetur, libellum reor; quum & plurima, quæ notiſſima aliquando nobis ſunt, ſi vere ea amamus tamen, ſique vere colimus, ſumma cum voluptate ſæpe auribus, ſæpe oculis ſubjicere, noſtrumque ſæpe in animum revocare ſoleamus. Ita cenſeo..

Auguſtæ Taurinorum VI. Kal. Martii MDCCLVIII.

F. Castus Innocens Ansaldi
Ord. Prædic., olim in publico Ferrarienſi Athenæo, nunc in Regia Auguſtæ Taur. Acad. S.T. Profeſſ.

Eximium de re literaria Hiſpanorum opuſculum a Dom. Martino Panzano elaboratum non ſine jucundiſſimo voluptatis ſenſu perlegi, & ſtyli elegantiam cum mira eruditione, perfectoque judicio conjunctam ſummopere admiratus ſum. Quum vero præſtantium omni doctrinarum genere virorum notitiam complectatur, utiliſſimum illud futurum eſſe arbitror tum ad vindicandam ab imperitorum calumniis Hiſpanorum ſollertiam in ſcientiis pertractandis, tum ad exercitanda iſtorum ingenia, ut acrius, graviuſque in optimarum artium ſtudia incumbant, & a priſtino ſplendore, dignitateque non recedant. Optandum idcirco, ut quam primum lucem aſpiciat, & literatorum oculis ſubjiciatur, a quibus ſummam erudito auctori laudem, ampliſſimumque honorem tribuendum eſſe non dubito.

Franciscus Berta
Regii Taurinenſis Athenæi Bibliothecæ Cuſtos.

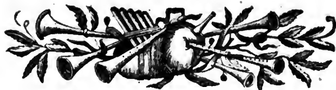
QUAMVIS OMNIS ADHIBITA SIT diligentia, ut ſpecimen hoc de Hiſpanorum literatura abſque ullo impreſsionis vitio committeretur abſentia tamen Auctoris caſu facta ante hujus libelli editionis finem: inuſitata etiam apud exteros, Hiſpanarum vocum nomenclatura nonnullos procreavit errores, qui tibi Lectori benevolo correcti exhibentur inferius.

Fol.	*Errata.*	*Corrige.*
10	Florum Poetam miſiſſe.	*Irriſiſſe.*
23	Alfon. à Caſtro Prædicatorum.	*Ordinis Obſervantiæ.*
Ibidem.	Ledeſma	*Rodericus de Oſma*
Ibidem.	Caſtro Palaus.	*Alfonſus à Caſtro.*
Ibidem.	Dicaſtillus.	*Didacus Caſtillo.*
Ibidem.	Lorinus.	*Loret.*
25	Philoſophiæ parte	*Theologiæ parte*
30	Philoſophiam veterem	intelige *Ethicam.*
31	Jacobus Cujacius	*Jacobus Calicius.*
40	Petri de Tapia	*Petri Terreri.*
Ibidem.	Johanis de Avila	*Joannis de Aviles*
49	Forca	*Toſca*

Fol.

Fol.	*Errata.*	*Corrige.*
56.	hactenus de historicis.	*hact. de Philosophis.*
60.	Fosca.	*Tosca.*
Ibidem.	Virum celeberrimum.	*adde March. de Sancta Cruce.*
61.	Gregorius Juam.	*Georgius Juan.*
Ibidem.	Anton. de Villoa.	*Antonius de Ulloa.*
63.	Michael de Salinas adventum. Christi Dñi. ac Divi Jacobi, &	*Adventum Divi Jacobi. Ac Prædicationem.*
65.	Rolin.	*Raulin.*
71.	Emmanuel de Laramen.	*Emmanuel de Laramendi.*
73.	Lopes de Veca.	*Lopez de Vega.*
77.	Quarcilasus.	*Garcilasus.*
80.	Gregorius Mayanius.	*Gregorius Mayansius.*

Cætera ut *s.* por *z.* vel *z.* pro *s.* *i.* lat. pro *y.* græc. & alia hujusmodi si invenias patientèr leges, & piè corriges.

DE HISPANIS SCRIPTORIBUS.

POſteaquam ſum ex Hiſpania profe-ctus; nihil mihi fuit antiquius, quam ut de rebus ad optimatum rerum ſtudia pertinentibus cum quibuſcunque poſſem aliarum gentium illuſtribus viris ſermones conferrem, eorumque inter ſe diſputationibus, & congreſſibus intereſſem: Quod quanquam mihi ſemper fuit jucundiſſimum, non parum tamen doloris, ac moleſtiæ attulit, quod ſœpius animadverti non deeſſe homines, qui licet Hiſpanos religione, pietate, bellica fortitudine,

animi constantia, & fide præstare ultro faterentur; tamen literarum, scientiarumque laude reliquis Europæ populis longe inferiores existimarent, prædicarentque apud nos non jacere tantum bonas artes, ac disciplinas, verum ad eas colendas, augendasve omnem nobis aditum patriis moribus, institutisque præcludi.

Quam quidem querimoniam quum non constanti aliqua ratione, sed rerum potius nostrarum ignoratione niti comperissem, in id me patriæ caritas impulit, ut ejus dignitati pro viribus consulens, præjudicatam illam opinionem, veritati perinde, atque Hispani nominis gloriæ adversam, brevi sermone depellere satagerem. Quod hoc maxime tempore faciendum putavi, quum Augustissimi Regis judicio, munificentia, auspiciisque bonarum artium studia insignibus plane honoribus, ac præmiis aluntur, instaurantur, novaque in dies incrementa accipiunt. Scilicet Princeps invictissimus, quem singulari Dei Optimi Maximi munere Hispania ductorem,

ctorem, ac parentem, publicæque felicitatis auctorem accepit, nihil excellenti magnitudine animi sui dignius, nihil populorum saluti accommodatius existimavit earum omnium disciplinarum amplificatione, quibus homines ad multarum, utilissimarumque rerum scientiam, atque adeo ad sapientiam, & prudentiam, ad æquitatem, ad omnem denique humanitatem informantur. Hinc porro Academiæ toto jam orbe celeberrimæ, quæ a primo ortu adultam maturitatem adeptæ videntur; hinc viri ingenio, & eruditione præstantes jussu, largitateque Principis peregrinationes instituerunt, ex quibus abundantes fructus, & conquisita undique doctrinarum adjumenta in patriam referrent. Observantur quidem omnium oculis, velut clarissima in luce posita, immortalia hæc Regis sapientiæ monumenta, omniumque gentium laudibus, ac linguis celebrantur. Verum adhuc manet præjudicata illa, planeque insita opinio, proximis superiori-

bus ætatibus, quibus Italia, Gallia, Germania, Britannia tot tantoſque progreſſus in literis habuere, ſolam Hiſpaniam ſitu, ac barbarie quaſi obſitam perſtitiſſe. Sed quandoquidem animadverti ejuſmodi opinionem primum ex eo natam, quod multi dictitant, ſeverioribus quibuſdam legibus, maxime vero Sanctiſſimo Quæſitorum Fidei Concilio, libertatem impediri omni literarum generi, Criticis, Philoſophis, Poëtis, Oratoribus perneceſſariam; exinde autem confirmari, quod non adeo multi ex Hiſpanis in alias regiones libri importentur, videaturque fama de Scriptoribus noſtris pridem obmutuiſſe, operæ pretium me facturum ſpero, ſi paucis demonſtravero primum literarum omnium, ac diſciplinarum cultum Hiſpanorum ingenio, & indoli quaſi natura cohærentem ab remotiſſima uſque memoria in Hiſpano ſolo floruiſſe, neque unquam interruptum ad hæc poſtrema tempora perpetuo viguiſſe. Deinde nihil a vero disjunctius,

quam

quam quod præjudicata, quam dixi, opinio multis persuasit, patriis nostris legibus libertatem coërceri, quam literæ desiderant; sed effrenem duntaxat licentiam amputari, non minus veris bonarum artium; ac disciplinarum progressibus, & ornamentis, quam religioni, & morum sanctitati inimicam, & repugnantem. Demum certam rationem patefaciam, quamobrem gentis nostræ minus, quam reliquarum nationum literaria monumenta vulgari fama celebrentur. Licet vero non accuratum hoc loco texere indicem animus est Scriptorum Hispanorum (neque enim Bibliothecam instituendam suscipio); tamen partim percensendis illustriorum quorundam Scriptorum nominibus, partim delibandis præcipuis eorundem commentariis, egregiisve in rempublicam literariam meritis, necesse mihi erit in ea prima parte paullo diutius immorari.

Hispa-

VI.

HIspanam sane gentem vel a vetustissimis temporibus literarum gloria floruisse auctor est locupletissimus Strabo Geog. lib. 3. qui de Turdetanis loquens ait: *hi sapientia putantur excellere, & literarum studiis utuntur, & memorandæ vetustatis volumina habent, poëmata, leges quoque versibus conscriptas e sex annorum millibus, ut ajunt; cæteri quoque Hispani usum habent literarum*. Quo loco tametsi exaggeratum est, quod de legum Hispanarum antiquitate Strabo ex vulgari fama retulit; tamen vel ipsa ejus vetustatis opinio argumento est a remotissima hominum memoria literarum studia non sine multa laude apud Hispanos viguisse. Sed, ut eam ætatem prætereamus, cujus monumenta cæca jam premit oblivio, illud certe affirmare possumus, quo tempore Romani literis clarere cœperunt, solos ex occiduis populis Hispanos in ejus gloriæ partem venisse. Fas est memorare Porcium Latronem, a quo, ut refert Quintilianus l. 10., judicio Senecæ tot egregii

gii

gii declamatores, qui fœcundum ingeniis Augusti seculum illustrarunt, facile superati sunt: Julium Hyginum Bibliothecæ ejusdem Augusti præfectum, Ovidii familiarem: Turanium Graculam scriptis olim clarum, quem laudat Plinius lib. 3.: Sextilium Henam, vel Heminam, qui poëticam facultatem coluit: Moderatum Columellam rusticarum rerum scriptorem diligentissimum, poëtamque sane haud inficetum: Pomponium Melam, qui tres de situ orbis perelegantes libros perscripsit, facemque Plinio, Solino, aliisque prætulit: scilicet viri docti de præstantissimo Geographo ita existimarunt, ut quum Straboni eruditionem tribuerent, Plinio diligentiam, artem Ptolomæo, huic uni omnia concesserint.

Quin & præclara hæc est laus Hispanorum, labentes, aut in præceps quasi ruentes literas apud Romanos sustinuisse; etenim Romanæ eloquentiæ decus fere jam obliteratum revocasse visus est M.

Fabius

Fabius Quintilianus ſummis viris dictus Orator Maximus, & gloria Romanæ Togæ, qui verſatus in foro maxima virtutis, & ingenii commendatione primus publica auctoritate in publico gymnaſio Rhetoricas inſtitutiones tradidit ſumma quidem cum laude; eoque munere functus eſt per annos viginti; quibus elapſis, quum in honeſtiſſimo otio ad ſcribendum animum appuliſſet, libros præſertim edidit de oratoria inſtitutione, quibus nihil eo genere abſolutius fingi poteſt. Huic autem nihil defuit vel ad ſummam doctrinam, vel ad ſingularem eloquentiam. Quo uno facem præferente, etiamſi Cicero, Romanæ parens eloquentiæ, deeſſet, perfectam conſequeremur ſcientiam recte dicendi.

Philoſophiam L. Annæus Seneca ſic tractavit, ut non modo Stoicorum acumen, ſubtilitatemque in diſſerendo ſit adſecutus, verum acri, & vehementi dicendi genere, ac velut micantibus (ita dicam) ideis ad virtutis amorem, ad conſtantiam, & fortitudi-

nem,

nem; ad humanarum rerum dispicientiam unus omnium maxime accendere, ac quosdam in animis veluti aculeos relinquere videatur. Hic de rebus etiam naturalibus docte scripsit, adeout quæ a summis Physicis nuper sunt de Cometis constituta, acri ipse intelligentia, vulgaribus erroribus contemtis, præoccupaverit. Floruit eodem quoque tempore tragœdiarum scriptor Seneca (aliusne sit, an idem ille Philosophus præstantissimus, de quo hactenus dictum est, non satis constat inter eruditos: certe ex eadem Annæa gente fuit): is autem unus apud Latinos, quorum opera superfuerint, Euripidem, atque Æschylum Romana, ita dixerim, Civitate donavit. Huic adjungendus ex eadem familia M. Annæus Lucanus, qui, auctore Quintiliano, *ardens, & concitatus, sententiisque clarissimis excellens, in concionibus admirandus, atque excultus adeo, ut videatur satis exprimere singularem illam elegantiam, & majestatem Virgilii*. Martialem commendat

B Plinius

Plinius, quem dicit hominem ingeniosum, acutum, & qui plurimum *scribendo & salis haberet, & fellis, nec candoris minus*; quicum merito nominandi Canius Rufus Gaditanus, Decianus Emeritensis, Licianus, Voconius Victor, ut Silium Italicum præteream, quem Italiæ vindicare nonnulli student. Sed Hispanorum in re literaria laudem mirum in modum amplificarunt Trajanus, & Adrianus Imperatores, uterque de terrarum orbe optime meriti, uterque literarum, & literatorum amantissimi. Quin & Adrianus literas impense coluit; pro Italicensibus enim municipiis suis frequenti Senatu, gravi, copiosaque oratione eum caussam egisse refert Gellius; Spartianus autem testatur falsissimis versibus Florum Poëtam misisse: ad hæc mansuetioribus hisce literis ille quidem severiora studia Philosophiæ, & Matheseos adjunxit, quibus adeo delectabatur, ut in ejus Aulam, tanquam in Lyceum, vel Academiam, præstantissimi Philosophi disputaturi conveni-

venirent. Hoc imperante, historiam illustravit L. Annæus Florus ex eadem, ut creditum est, gente; unde orti erant Senecæ; quem brevem, & comptum Historicum appellat Julius Celsus, multique acerrimi judicii viri in deliciis habuerunt. Illorum vero Principum, quos paullo ante commemoravi, vestigiis institit Theodosius Magnus, qui originem a Trajano duxisse perhibetur. Hujus videlicet eximia virtute Hispania magnificam hanc laudem a Pacato claro viro retulit: *terris omnibus terra felicior, hæc durissimos milites, hæc experientissimos Duces; hæc facundissimos Oratores, hæc clarissimos Vates parit, hæc Judicum mater, hæc Principum est.*

Jam vero, posteaquam cœlestis religio per Hispanias mature propagata nostrorum animos ad divinarum rerum studia transtulit, quam multi Antistites, Doctoresque sapientia juxta, & vitæ sanctimonia floruerunt, quos inter splendidissima Ecclesiæ lumina jure ac merito recensendos putes?

 Dama-

Damaſum dico Pontificem, quem nuper vir doctiſſimus, magna cum ſui nominis, tum totius gentis noſtræ laude, Hiſpaniæ luculentiſſime adſeruit; Hoſium Cordubæ Epiſcopum, magnum ſcilicet illum, & quaſi germanum Conciliorum patrem, quem Conſtantinus, cui erat in deliciis, cum literis ſuis ad Alexandrum Alexandriæ Epiſcopum, & Arium miſit, ut exortam inter eos *de æqualitate filii Dei cum Patre* diſcordiam, priuſquam altiores ageret radices, ſedaret, comprimeretque. Quam quidem legationem, aliaſque id genus non paucas tanta ſua cum gloria, tantoque cum populorum fructu abſolvit, ut a Sancto Athanaſio vir graviſſimus, doctiſſimus, atque omnium pater Epiſcoporum dicatur. Inter ejus opera, quæ ad Chriſtianam Religionem propius pertinent, epiſtolam habemus pulchro, ac diſerto comptam eloquio, quam ad Sororem perſcripſit ſuam *de laude Virginitatis*. Aliud præterea extat opus egregio quidem ſenſu, & ingenio elaboratum

de

de interpretatione Vestium Sacerdotalium, quæ sunt in veteri Testamento. Verum dies me potius, quam oratio deficeret, si innumera Cordubensis hujus Episcopi merita vellem recensere. Ut suus aliis etiam relinquatur locus, ad Paulum Orosium Tarraconensem veniamus, qui Hieronymo, & Augustino fuit acceptissimus. Hic historia illustranda mirifice religionis caussam juvit septem conscriptis libris contra gentes, quibus Græcorum, Romanorumque res gestas eo potissimum texuit consilio, ut Ethnicorum calumnias, quæ Christianis calamitates publicas imputabant, refelleret. Hic etiam opere apologetico *de arbitrii libertate* Pelagianam hæresim profligavit. Quid Dextrum, atque Idacium referam Historicos? Quid Prudentium? Quid Juvencum insigni, maximeque illustri natum familia, quem Divus Hieronymus ut elegantem, & eruditum Poëtam commendat? Quid Avienum, Matronianum, Dracontium Poëtas quoque celeberrimos?

mos ? Quid Pacianum Episcopum, qui profligatis Novatianis immortalem gloriam Barcinonensi Ecclesiæ comparavit? Apringium, Justum Urgelitanum, aliosque non paucos, ne longus sim nimis, prætereo. Verum reticenda nequaquam sunt fulgentissima illa Hispaniæ lumina, Leander scilicet, & Isidorus Hispalenses, Fulgentius Carthaginis Ecclesiarum Antistes, fratres, a quibus tam verbis, quam scriptis Gothica fuit, & Hispana gens e cimmeriis Arianismi tenebris ad dias veræ fidei oras reducta.

Miseratione digna ea procul dubio videntur tempora, quibus Arabes Hispaniam crudelissime invaserunt; hisce tamen præstantissimi quoque floruere viri, quos inter merito recensendus Beatus Presbyter una cum Uxamensi Episcopo Heterio, qui duobus celeberrimis, doctissimisque in Elipandum Episcopum Toletanum libris *de adoptione Christi Filii Dei* immortalem sibi famam, ac gloriam compararunt;

Isi-

Isidorus Pacensis, Eulogius martyr, de quo hæc habet Alvarus Cordubensis: *erat vir ille in omnibus professionibus principaliter, & non medie decoratus, cunctis ex æquo deserviens, & quum præiret omnes scientia, humilior certe etiam infimis videbatur . . . . Quæ illi non patuere volumina? Quæ potuerunt eum latere ingenia Catholicorum, Philosophorum, Hæreticorum, nec non & Gentilium?* Bonitum Episcopum Toletanum, Prudentium Trecensem, aliosque non paucos omitto, quorum eo major laus, quod nullis Christianarum scholarum, nullis, aut valde paucis exemplorum a viris excellentibus venientium subsidiis adjuti, & ad colenda studia invitati, vere uti flores in arido, & horrenti spinarum campo germinare visi sunt. Nec mediocrem profecto laudem consecuti sunt celeberrimi illi, qui paullo post floruerunt, Divinorum librorum veteris Testamenti enarratores, quorum testimoniis innituntur sæpe recentiores Christiani interpretes ad eruendos sacrarum lite-

literarum sensus, enodandam Bibliorum phrasim; illustrandas Hebraicæ gentis antiquitates, nec semel etiam ad Christianam ex eorum fumo lucem proferendam, & adversus ipsos confirmandam. Hos inter eminere videmus Mosen Maimonidem Cordubæ natum, Abrahamum Aben - Ezra Toletanum, quem Arias Montanus Philosophum, ac Medicum eruditissimum, Sacrorumque Librorum sua lingua Commentatorem illustrem appellat. Davidem, & Mosen fratres Kimkios, quorum primus Auctor est celebratissimi, & utilissimi *Michlol* operis, sive *Thesauri linguæ sanctæ*. Alter vero in grammaticis non contemnendam, nec Davidis fratre indignam auctoritatem apud eruditos sortitus est. Mosen Gerundensem complurium operum clarum Scriptorem, Jonam Cordubensem Grammaticum perfectissimum, Judam Levitam libri Cozri auctorem, aliosque tantum non infinitos.

Postea-

Posteaquam vero Barbaris Europam occupantibus atra sub caligine oppressa literarum studia videbantur, primas veluti scintillas Hispania excitavit, quibus e diuturnis tenebris in lucem revocarentur; nam quidquid apud Arabes vigebat adhuc eruditionis, & doctrinæ nostri avide exceperunt; indeque Dialecticæ, Arithmeticæ, Mathematicæ; Philosophiæ, naturalis historiæ elementa ex Hispano solo in reliquas Europæ partes commigrarunt. Averrois præsertim opera effectum est, ut celebrari cœperint Aristotelis libri, qui Rhetoricæ; Poëticæ, Dialecticæ fontes uberrimi habentur. Cujus etiam philosophi naturalis historia cum veterum, tum recentiorum, atque in primis clarissimi Domini De-Buffon Parisiensis Academici judicio & admirabilem rerum copiam continet, & absolutissimum exemplar ejus pertractandæ præbet. Averroes ipse cum alia multa, tum celebrem illam *continuationis* legem extulit, in qua excolenda

Leibnitius, aliique recentiores non parum sibi plaudunt.

Sterilescere nimis quidem visus est Hispaniæ campus, quum inter armorum strepitum, ac belli gerendi necessitatem ab omni studiorum genere avocabantur Hispani. Profligatis vero deinde hostibus, eaque animis restituta tranquillitate, quam literæ expostulant, non pauci floruere in unaquaque facultate excellentes doctrina viri. Primas tenent Rodericus Præsul Toletanus, Lucas Tudensis, Dominicus Prædicatorum author, Raymundus Pennafortius, Raymundus alter Martini, Bernardus Compostellanus, Antonius Paduanus, Alphonsus Rex, cognomento Sapiens. Nec minorem consecuti sunt famam, qui jam laudatos subsecuti sunt viri doctissimi. Hos inter merito recensendi Alphonsus Hispalensis Præsul, Franciscus Ximenius, Alvarus Pelagius, Johannes Segobiensis, Paulus, & Alphonsus Burgenses Episcopi, Johannes

hannes a Turrecremata. In longum nimis abiret oratio mea, si eos vellem recensere omnes, qui hac ætate excelluerunt viri omni doctrinarum genere præstantissimi. Celeberrimas tantum addere satis erit Academias, Salmantinam scilicet, Complutensem, Conimbricensem, & Valentinam, quæ nominis sui gloria, & fama cunctas implerunt orbis terrarum partes. Quoniam vero earum historiam minime texendam hoc loco sucipimus (neque enim tanto ferendo oneri vires nostræ sufficerent), nonnullos ad rem nostram demonstrandam ex tota Hispania viros per singula doctrinarum genera excellentes recensebimus, qui fidem nostram liberent.

Primum sacris literis intelligendis, atque interpretandis nemo ignorat quantum Hebraicæ, Chaldaicæ, aliarumque linguarum notitia, criticesque studium præsidii, ac momenti adferat. Hanc vero partem egregie ornavit omnium consensu Franciscus

ciſcus Ximenius Cardinalis, & Archiepiſcopus Toletanus, qui incredibili ingenii, ac animi magnitudine præditus, celeberrima illa Biblia Complutenſia, incredibili ſumptu, ac magnificentia, edenda curavit, inſignemque Compluti Academiam, quæ Theologica ſtudia potiſſimum coleret, excitavit. Quoniam vero de magni hujus viri inſtitutis mentionem injecimus, admonet nos eorum recordatio, ut ei parem virum adjungamus Cardinalem Ægidium Albornotium Toletanum Archiepiſcopum, qui in doctiſſima Italiæ urbe Bononia pro Hiſpanis Collegium extruxit, e quo clariſſimi ſemper viri prodiere: tum illis animi magnitudine non inferiorem Johannem Baptiſtam Vives, qui, quum Urbanus VIII. moliretur animo Collegium illud, ſeu Seminarium de propaganda fide, in quo ex omnibus fere populis futuri apud exteras gentes Chriſtianæ veritatis præcones educarentur, & literis, doctrinisque ad tantum munus neceſſa-

cessariis maxima cura imbuerentur; omnes possessiones suas unacum domo, quam elegantissimam habebat, Pontifici Maximo ejus rei caussa obtulit, ut proinde tanti operis initium Hispano nomini deberi celeberrimi Scriptores testatum relinquere non dubitaverint.

In ea Theologiæ pertractandæ methodo, quæ adstricta quadam ratione, & ad Dialecticæ regulas exacta divina dogmata exponit, quid sit congruens, quid repugnans rite aperit, primas tenent Alvarus Pelagius, Johannes Cardinalis a Turrecremata, Græcorum præsertim erroribus in Florentino Concilio profligandis clarus; tres cognomento Medinæ scriptores illustres, Johannes Theologus Complurensis, quem doctorem egregium Sotus nominat, Michaël ex Franciscana familia, Bartholomæus ex Dominicana; Bartholomæus Casa gravissimis cum Sepulveda disputationibus celeberrimus. Soto uterque, Dominicus, & Petrus Victoria,

ctoria, Melchior Canus, cujus elegantissimum, numerisque omnibus absolutum opus de locis Theologicis nova quadam luce, ac decore sacram disciplinam cumulavit. Eodem loco censendi Alvarus, & Lemos, qui disputationum, quæ de divinis auxiliis habitæ Romæ fuerant coram Pontificibus Maximis Clemente VIII., & Paulo V., & quarum ille pars magna fuit, historiam conscripsit. Atque veteres quidem isti, tametsi Scholastici vulgo audiunt, minime propterea dogmaticam tradendæ Theologiæ rationem neglexerunt, sed utramque admirabili quodam rerum nexu ita colligarunt, ut & rationibus auctoritatem illustrarent, & auctoritate rationem confirmarent. Sane quisquis e Suaresio doctissimo, ac plane absoluto Theologo loca Scripturarum, & veterum Patrum, quæ ab eo duntaxat citantur, integra referret, Græce, Latineque describeret, is Theologicum cursum dogmaticum ederet, qualem

Peta-

Petavius, Thomassinus, aliique deinceps extulerunt. Eodem loco censendi plane Vasquesius, Valentia, & qui Polemicæ pertractandæ viam, ac rationem præmonstravit Alphonsus a Castro, Ordinis Prædicatorum insigne decus, & ornamentum.

In exponendis autem sacrarum literarum mysteriis, atque difficultatibus enodandis diligentem operam navarunt Rodericus Ledesma, Castro-palaus, Paulus Burgensis, Dicastillus, Alphonsus Tostatus Abulensis, Thomas Maluenda Didacus Hispalensis Archiepiscopus, Pererius, Lorinus, Salmeron, Maldonatus. In sacra, & profana eruditione cum linguarum, & critices studio conjuncta; in vertendis, & explanandis veterum sive Ethnicorum, sive Christianorum monumentis emicuerunt Benedictus Arias Montanus, Ludovicus Vives, Antonius Nebrissensis, Nonius Pintianus illustri Guzmanorum gente oriundus, e cujus ludo prodiere græce, latineque docti homines non

pauci,

pauci, Leo Castrus, Cardinalis Mendocius, Christophorus Sulla, Hieronymus Surita, Johannes, & Franciscus Vergara fratres, aliique.

Historiam Ecclesiasticam doctissime scripsit Alphonsus Sanchez, Thomas De-Herrera, Alvarus Gonzalez, Davila, Alphonsus Ciacconius, quem Gregorius XIII. Pontifex Maximus, ob egregia ejus in Theologicam facultatem merita, inter eos adnumerari voluit, qui supplicibus pœnitentiam vice Apostolica imponerent. Ejus historiam de vita, gestisque Pontificum Romanorum, a D. Petro usque ad Clementem VIII., Cardinaliumque etiam cum eorum insignibus, quam prosecutus est Franciscus de Cabrera Morales, qui jam Græcas, Latinasque Salmanticæ docuerat literas. Nec minorem hac in re laudem promeruere jam laudatus Benedictus Arias Montanus, qui Judaicas præscripsit antiquitates, Franciscus de Padilla, Gabriel Laso de la Vega, Hieronymus Roman, qui Ecclesiasticas

cle-

clesiasticam Hispaniæ Historiam, Hieronymus de Mendieta, qui Indianam, aliique non pauci, qui peculiarium Ecclesiarum historias conscripserunt.

In disciplina morum pertractanda multam quoque sunt laudem consecuti Martinus ab Aspicueta, Navarrus eximiæ sanctitatis, & doctrinæ vir, ac non justæ modo, sed & scrupulosæ conscientiæ, qui ab antagonista quodam suo eruditione insignis, semperque in scholis versatus, & omnes sui temporis Canonistas excedere dicitur. Sanctius etiam cum Johanne Medina, Toleto, & Lugo Cardinalibus, Corduba Roderico, Ledesma, Dicastillo, Azorio, Castropalao, aliisque bene multis de hac Philosophiæ parte non mediocriter meritis.

Eam porro Theologiæ partem, quæ Ascetica nominatur, nemo sane commendavit magis Ludovico Granatensi, Johanne Avila, Francisco Aria, Rodriguesio, aliisque bene multis, quos longum esset enumerare. Qua de re præstat audire judi-

cium amplissimi viri Cardinalis Bentivolii epist. ad Tobiam Mathei Anglum, in qua hæc habet: *sono valent' uomini gli Spagnuoli nelle composizioni spirituali, e non so come la lingua ancora porta con se maggior peso con la sua gravità per imprimere le cose.*

In Canonum scientia quis non facile principem agnoscat Sanctum Raymundum de Pennaforte, cujus diligenti opera, & studio Gregorii IX. jussu Decretales collectæ, atque in certum ordinem redactæ prodierunt? De jure porro & Canonico, & Civili, deque omni politiorum literarum, & eruditionis genere quam insigniter est meritus Antonius Augustinus, cujus domum assidue discendi gratia frequentabant, quemque non tam ut Magistrum, quam velut oraculum suscipiebant Octavius Panagathus, Gabriel Faërnus, Onuphrius Panvinius, Pyrrus Ligorius, Paulus Manutius, Latinus Latinius, Fulvius Ursinus; qui, ut olim Quintus Mutius Scævola, sic a viris sui ævi pru-

den-

dentiſſimis Juriſperitorum eloquentiſſimus; & eloquentium juriſperitiſsimus eſt nominatus. Jura præterea mirifice illuſtrarunt Didacus Covarruvias, Gregorius Lopezius, Franciſcus Sarmientus, Emmanuel Coſta dictus Hiſpaniæ Papinianus, Petrus Barboſa, Ferdinandus Mendoza, & quis omnes recenſeat?

Excellentibus hiſce juris anteceſſoribus non immerito adſcribendi, qui politicam prudentiam, ſeu regendarum Civitatum ſcientiam coluerunt. Hos inter Gratianum eminuiſſe, Petrum Bellugam, alioſque ſatis magno numero, omnibus eſt compertiſſimum.

Sed & hic obiter animadvertendum duco; quæ a celeberrimis tota Europa viris de jure naturali, ac gentium, velut a Puffendorfio, & Grotio, qui vulgo habentur ejus facultatis principes, edita ſunt, multo ante fuiſſe a noſtris non minus accurata, quam docta, & ſubtili ratione per-

tractata, maxime autem a Francisco Victoria; Covarruvia, Vasquesio, Dominico Soto, Ludovico Molina, aliisque præstantibus viris, a quibus recentiores istos multa esse mutuatos facile cognoscet quisquis eorum opera inter se contulerit. Quin etiam nonnullos frequenter laudat modestissimus perinde, ac doctissimus Grotius.

In medendi arte, rerumque naturalium scientia præstantissimi semper habiti sunt Franciscus Valesius, Christophorus a Vega, Nicolaus Monardus, Ludovicus Mercatus, Johannes Fragosus Toletanus, Andreas Laguna Segobiensis permultorum admodum operum author eximius. Inter præstantissima autem; quæ typis mandavit, recensenda in primis est *Anatomica methodus, tum Galeni omnium operum, exceptis iis, quæ in Hippocratem composuit. Epitome Galeni vitæ ad Johannem Aguileram Pauli III. Pontificis Max. Archiatrum. De ponderibus, ac mensuris libellus. Epitome omnium rerum, & sententiarum,*

quæ

quæ notatu dignæ in commentariis Galeni in Hippocratem extant. De contradictionibus, quæ apud Galenum sunt, tractatus. Adnotationes in Galeni versiones, quæ sua ætate prodierunt. Methodus cognoscendi, extirpandique nascentes in vesicæ collo carunculas. Adnotationes in Dioscoridis factam a Johanne Ruellio interpretationem. Epistola apologetica ad Johannem Cornarium. Victus ratio Scholasticis pauperibus paratu facilis, & salubris, aliaque non pauca jam laudatis non minus utilia, atque præstantia.

Profecta vero, ut superius dixi, a nostris, atque in alias inde regiones propagata Mathematicarum rerum studia, retinere nostri atque colere nunquam prorsus destiterunt. Commendandi sane in Arithmetica Hieronymus Munotius, Johannes Perezius, Moja, Johannes Martinez Siliceus. In Geometria Didacus Perezius, Mesa, Jacobus Falco, Andreas Garzias de Cespedes, Petrus Nonnius. In Musica Franciscus Salinas cæcus. In Astronomia, eidemque subjectis Geographia, & Nautica

An-

Antonius Noxara, Petrus Crivellus, Petrus Nonnius jam laudatus, cujus eximium inventum rei Nauticæ opportuniſſimum frequenti adhuc Nautarum admiratione, & uſu celebratur. Tum Petrus Medina, Bartholomæus Antiſtius, Rodericus Zamoranus. Bellicæ artis tormentariæ, equeſtriſque præcepta tradidere Didacus Gracian de Alderete, Didacus de Salazar, Ferdinandus Ciacconius, Franciſcus Roman, Ludovicus Gutierez de la Vega, aliique.

Philoſophiam cum veterem, tum novam noſtri diligenter excoluerunt. Et quidem vetus illa pleriſque noſtrorum temporum delicatioribus hominibus ſpinoſior fere, ac bonæ frugis expers videri ſolet. Aliter tamen ſenſit inter ceteros clariſſimus Leibnitius, quem quidem illi velut elegantioris plane Philoſophiæ cultorem egregium agnoſcunt, venerantürque; quippe qui dicere ſolebat *Scholaſtico ſub pulvere aurum non raro latere optimum*,

proinde-

proindeque ex illorum fontibus hortulos suos irrigavisse. Ea porro instructi penitus fuerunt quotquot fere superius enumerati sunt majorum gentium Theologi. Præter eos vero Martinus Azpilcueta, Ferdinandus Vasquius, Franciscus Sarmientus, Jacobus Cujacius, Petrus Barbosa, Franciscus Calda-Pereita, Johannes Guterius, aliique innumeri. Novam autem Hispanos coluisse diligentissime, utilissimeque lyppis, ita dicam, notum est, atque tonsoribus.

Erunt fortasse qui nostris non ægre severiores illas disciplinas concedant, quæ acumen, quæ subtilitatem, quæ laborem, & patientiam desiderant, humaniores vero, politioresque literas invideant, quæ gustu quodam exquisitiore continentur. Sed si libuerit singula bonarum artium genera percurrere, non dubito sane, quin ab errore, in quo hactenus versati sunt, deduci se se facile patiantur. Extulit enim se ex Hispano etiam solo uberrima quædam, lectissimaque, ita dicam, præstantissimorum

rum

rum id genus Scriptorum ſeges, atque offert ſe ſe in primis jam laudatus Ludovicus Vives, quem inter tres viros ætatis ſuæ, Reipublicæ literariæ conſtituendæ aptos, communis fama, Doctorumque hominum judicium ita collocavit, ut non infimus ei gradus tribueretur. Nam quum Budæo ingenium, Eraſmo dicendi copia concederetur, Vivi judicium, quod quanti re in omni valeat nemo ignorat, tributum eſt. Occurrunt deinde alii, ut Johannes Andreas Straneus in reconditiore literatura verſatiſſimus, antiquitatis præſertim cultor eximius, qui colligendis veteribus numiſmatis diligentem operam inſumpſerat, atque in hac excolenda eruditionis parte aliis exemplo fuit. Tum Johannes Baptiſta Agneſius, D. Hieronymi, adverſus Eraſmi obtrectationes, ſtrenuus defenſor, & Johannes Baptiſta Cardona Præſul ampliſſimus, qui de dypticis commentarium ſcripſit, conſiliumque de inſtituenda Bibliotheca ad Philippum II. Regem;

quo

quo mira brevitate, perſpicuitate, & elegantia rei diplomaticæ fundamenta, & ſemina complexus eſt. Tum Alphonſus Garzias Matamorus, qui eruditionem Hiſpanam egregie vindicavit, & aſſeruit: Petrus Rhua Numantinus, qui ſomnia diſpulit, infeliceſque conatus compreſſit Guevaræ omnem antiquitati fidem derogare molienti, ubi a ſacris literis diſceſſeris. Quo labore ille, quam pulchre de republica literaria ſit meritus vel ex eo intelligi poteſt, quod quum deinceps non defuerint inter exteros, qui Guevaræ audaciam imitati vetuſtatis monumenta omnia pervertere aggreſſi ſint, eorum inſaniæ, ne ſe ſe latius diffunderet; doctiſſimi viri jampridem editæ lucubrationes vehementer obſtiterunt.

Grammaticarum jam, atque criticarum inſtitutionum lectiſſimos authores habemus Emmanuelem Alvarum, Franciſcum Sanctium, Petrum Hunneſium, ut illos nunc præteream, quos jam

E ſuperius

ſuperius commemoravi, qui graviſſimis de rebus diſputantes, partim vertendis veterum ſcriptis, partim implicatiſſimis difficultatibus enodandis, Hebraicæ, Græcæ, aliarumque orientalium linguarum ſe peritiſsimos probaverunt.

Nec minor Rhetorum, Oratorum, Poëtarumve copia, quorum Latinam alii, alii patriam linguam ornarunt. Ex illis Oratoribus nominaſſe ſatis ſit Johannem Petrejum, quem Andreas Navaſqueſius quum audire voluiſſet, eum Italis aliquando eloquentiæ laudem prærepturum ingenue confeſſus eſt: Andream Semperium, quem Sardi eloquentiæ præceptorem, & inſtitutorem magnis præmiis evocarunt. Inter eos vero, qui patriæ linguæ venuſtatem, copiam, majeſtatem ſcriptis ſuis velut immortalibus monumentis conſignarunt, eminent præſertim Ludovicus Granatenſis, Didacus Hurtadus Mendozius, Hieronymus Surita, Ambroſius Moralis, Michaël de Cervantes, cujus ſa-

les,

les, ac leporem aliarum gentium ſcriptores permulti ſequi eo ſcribendi genere inſtituerunt, conſequi nemo ullus, ipſis fatentibus, valuit.

Poëtica jam facultate excelluerunt in primis Garzias Laſus de la Vega Lyricorum Poëtarum noſtrorum facile princeps, cujus & Latina carmina digna fuerunt, quæ a Petro Bembo, Jovio, aliiſque ſummopere commendarentur. Tum celeberrimus Gongoras, Didacus Hurtadus Mendozius jam laudatus, Antonius Lupius, aliique. Sed hic etiam libenter utar exterorum judicio, ac teſtimonio: fatentur ſane recentiſſimi Scriptores Drammaticæ Poëſeos perfectiſſima exempla a noſtris primum prodiiſſe hominibus, ex quibus exteri haud pauci non tam imitando, quam prope deſcribendo pleraque in lucem ediderunt, quæ ignoratis auctoribus nullam, ipſis autem editoribus immortalem gloriam pepererunt.

HActenus præſtantiſſimorum virorum, qui ſuperioribus ſeculis rem literariam editis monumentis illuſtrarunt, ſtudia, doctrinam, eruditionem in oculis, conſpectuque omnium exponere conati ſumus; ſiquidem hæc aptiſſima viſa ſunt ad confirmandam Hiſpanicæ gentis in ſcientiis, & bonis artibus excolendis induſtriam, eorumque opinionem refellendam, qui ampliſſimam illam regionem tenebris undique conſperſam, barbariſque ſemper moribus implicatam fuiſſe dictitare audent. Qui profecto ſi ad celeberrimas olim Hiſpaniæ Academias, unde ſummi in omni doctrinarum genere auctores prodierunt, & uberrima librorum ſeges procreata eſt, animum converterent, non tam facile in hanc iniquiorem ſententiam adducti fuiſſent. Neque deſunt exterorum teſtimonia ab omni ſuſpicione vacua, quibus compertum omnino ſit, quam ſublimiorum ingeniorum ferax fuerit Hiſpanica tellus. Sive enim

Italos,

Italos, ſive Gallos, ſive Germanos optimæ notæ Scriptores conſulas, eorum opera Hiſpanorum laudibus, encomiiſque plena invenies. At dicet quis poſtremis ſaltem hiſce ſeculis imminutum fuiſſe præclarum illud literarum ſtudium, ac cæca quadam caligine illorum animis offuſa paullatim a bonis artibus alienos factos. Ego vero nunquam intermiſſam optimam illam ſtudiorum rationem, Hiſpanoſque hac noſtra ætate majorum ſuorum ſedulos uſque imitatores fuiſſe contendo, ſeu divinarum, ſeu profanarum rerum cognitionem perſecuti ſint. Ac ſi de Theologicis, quidem diſciplinis loqui juvet non unquam defuere quorum in ſacris interpretandis ſcripturis diligentiam, vel in tuendis Chriſtianæ religionis principiis, & refellendis Hæreticorum cavillationibus ſubtilitatem, atque conſtantiam vel denique in morum doctrina explicanda, & tradendis ſanctioris vitæ præceptis gravitatem, ſapientiamque magnopere laudandam

putes.

putes. Quid quod juris Civilis, & Pontificii cognitio tanto semper apud ipsos in honore fuit, ut eximia, quæ de hac scientia ediderunt, commentaria sollicite ab omnibus juris utriusque studiosis exquirantur, summoque habeantur in pretio? Quæ autem cum juris publici plurimam conjunctionem habet historia adeo luculenter ab iis pertractata est, ut res gestæ non legi, vel audiri, sed plane usurpari oculis videantur, &, quod caput est, maximam semper auctoritatem, ac fidem obtinuerint. Neque vero Philosophia, quæ vere omnium artium parens est, non habuit extremis hisce temporibus in Hispania cultores suos, eosque acerrimos, ac studiosissimos; nam sive Dialecticam veri, & falsi quasi disceptatricem, ac judicem, sive Metaphysicas disputationes altioris sapientiæ principiis indagandis aptas, sive multiplicem Physicarum exercitationum utilitatem ad cœlestium corporum motus dignoscendos, & naturalium rerum caussas inve-

investigandas mente complectamur, nihil intentatum nostri homines reliquerunt, quominus singularem eo genere doctrinæ laudem consequerentur. Quod autem attinet ad humaniores literas, dicendique facultatem innumera exstant monumenta, ex quibus perspici facile potest, quam felici veterum imitatione Hispani homines aurei sæculi candorem, ubertatemque expresserint.

Itaque non abs re fore mihi visum est celebriores, qui in unaquaque disciplina posterioribus hisce sæculis floruerunt, Scriptores, hoc loco recensere, certasque in classes divisos lectorum oculis subjicere. Hinc enim meridiana luce clarius fiet procul omnino a veritate abesse præconceptam nonnullorum de Hispanis opinionem, tum viguisse semper, & adhuc vigere apud eam nationem optimarum artium studia immortales fructus datura. Ut autem eodem, quoin priori usi sumus, ordine progrediamur, libentissime hic ego Hispanorum in-

dicem

dicem texerem, qui maximam Theologiæ, jurisque tum civili, tum canonici scientia laudem consecuti sunt, nisi me a proposito ipsimet Hispaniæ obtrectatores dimoverent. Non enim adeo insanire volunt, ut negent fuisse apud Hispanos & numero quamplurimos, & dignitate gravissimos in memoratis disciplinis doctores. Volant profecto per omnium ora inclyta, ut a Jureconsultis exordiar, nomina Hieronymi Gonzalez, Francisci Penna, Johannis de Carthagena, Johannis Montalegre, Gabrielis Alvarez de Vellasco, Johannis de Castillo. Quam vero ingesserunt isti opinionem de Hispanorum peritia in juris tum Civili; tum Canonici fontibus aperiendis, satis superque etiam confirmant egregia opera Josephi Santolaria, Emmanuelis Barbosa, Antonii de Fuentes, Josephi Vela, Josephi Pellicerii, Petri de Tapia, Bernardi Oliverii, Johannis de Avila, Didaci Francisci de Villalva, Petri Valiente,

Em-

Emmanuelis de Aramburu , Petri Josephi Perez Equitis Ordinis de Calatrava , aliorumque . Tam vero illi docte, tam solide , tantaque eruditionis copia scripserunt, ut ab iis etiam maxime commendati sint , qui ceteroquin Hispanorum studia parvi faciunt . Quid nunc Theologos, aut spiritualis vitæ Magistros enumerem, aut quis in ea facultate hospes adeo est ac peregrinus, ut ignoret egregia opera Dominici Bannezii , Gabrielis Vasquez, Benedicti Pereira, Ferdinandi Bastida , Johannis de Lugo, Johannis Martinez de Ripalda, Cardinalis Aguirre, Antonii Arbiol, Jaimi Corella, Johannis Marin, Thomæ Madalena, Emmanuelis Navarretti, Emmanuelis Villarroël, Bernardi Vargas? Adde his Alphonsum Rhodericum , Ludovicum a Ponte , Ægidium Gonzalez , Ludovicum de Palma , Eusebium Nierembergium , aliosque innumeros , quorum elogia proferre nimis longum foret, & ab eo, quem

F initio

initio proposuimus, sine alienum, quum nemo unus illos omni laude dignos esse non ultro fateatur. Ut itaque ad alia faciamus transitum;

Philosophiam quotquot sunt de re literaria optime meriti, nobilissimam esse artem agnoverunt, eamque scientiis aliis acquirendis summopere necessariam prædicarunt. Hinc vere dixeris regionem illam, cujus apud incolas nullo sit ea in pretio incultam omnino, barbarisque Scythis comparandam esse. Hispanos homines si non osores, saltem veræ Philosophiæ ignaros haberi a plurimis atque contemni, me non latet. Jure ne, an immerito id fiat, subinde breviter ostendam. Illud autem in primis solatio mihi est, quod prope omnes fateantur, faterique debeant floruisse semper, & etiam nunc in Hispania vigere Philosophiam, quæ vulgo Scholastica nominatur, a qua cæteroquin artes reliquæ perspicuitatem quamdam, & ordinem mutuatæ sunt. Rem hanc, si

a pro-

a propoſita brevitate digredi placeret, urgerem vehementiſſime adverſus illos, qui exili, ac minus diligenti ratiocinatione contenti res ipſas permiſcent, peſſimeque confundunt, & Philoſophi tamen haberi volunt. Profecto non Phyſica modo, verum etiam Dialectica, Metaphyſica Philoſophiæ partes ſunt; neque perfectus Philoſophus exiſtimandus eſt is, qui Phyſica quædam experimenta in medium proferens vel nullam de illis reddat rationem, vel nullam id præſtet methodo, ac via. Quod ſi inter tot Scholaſticos Philoſophos quos Hiſpania numerat, plures fortaſſe ineptos eſſe contendas, tantum id ego ſcire velim ubinam gentium ita floruerint artes, ut ex earum cultoribus nemo intra mediocritatem conſtiterit, omnes ad unum fuerint excellentiſſimi. Interim illud libenter accipio, quod unanimis omnium conſenſus probat, Hiſpanos ſcilicet in Scholaſtica Philoſophia facile principes fuiſſe. Quum autem ea par-

tes duas complectatur, easque nobilissimas, tametsi exculta naturalis scientia magnopere non fuisset, non inde sequitur exsulasse prorsus Hispania Philosophiam, nisi forte hoc nomine una Physica intelligatur. Neque si Physicæ scientiæ ignari omnino nostri homines una ætate, vel altera fuissent, quod falso jactari satis evincunt vulgata passim virorum ingenio, doctrinaque præstantissimorum opera; ob eam rem tamen non adeo fidenter barbara, & inculta regio vocanda esset Hispania. Quis enim provinciam aliquam, vel nationem afferre queat, quæ vel semper, vel in omni liberali arte, optimisque disciplinis floruerit? Sed hæc cursim, & non ex instituto.

Venio nunc ad illos præstantissimos homines, qui, superiori seculo, tum hac nostra ætate & magnum Hispaniæ honorem, & maximam Philosophiæ candidatis lucem præclarissimis suis laboribus adtulerunt. Si omnes ego in medium profer-

re

re vellem, ultra modum, quem ab initio præfinivi, opus excresceret. Quapropter ab ea, quam hactenus prosecutus sum, via non discedam, paucis in præsentia contentus. Occurrit autem in primis Rhodericus Dosma Delgado Pacensis, qui linguarum Biblicarum, idest Chaldaicæ, Hebraicæ, & Syriacæ notitiam, præter Græcam, Latinam, Italam, atque Gallicam, non sine maxima omnium admiratione, cum Matheseos, & rerum Physicarum studio conjunxit. Clara illius elogia a viris cum dignitate, tum scientia gravissimis exscripta hic referre supervacaneum puto; satis enim illum commendant luculentissima ejus opera typis edita anno 1708. Eadem profecto de caussa multa, eaque disertissima prætermitto elogia, quæ data legimus Antonio Ponce Santa-Crucio, Didaco Perez de Mera, Andreæ Garziæ de Cespedes, Petro Fernandez de Torrejon, Vincentio Marinerio, Cypriano Maroxa, Johanni Martinez

del

del Prado. Quam bene meriti de re Philosophica Hispani isti fuerint, elenchus ipsorum operum, quæ a Nicolao Antonio citantur, invictissime suadebit. Quæ scripta sunt ab Hippocrate ad Physicam pertinentia, quæque Galeni, & Avicennæ fuerit doctrina, philosophice horum primus exposuit; secundus autem plures in Nauticam, in omnes fere demonstrationes Geometricas, & in Arithmeticam libros scripsit, & Aristotelis Physicam in compendium redegit; tertius, nempe Andreas Garzias de Cespedes, Geometricorum quorundam instrumentorum, quæ tum ipse, tum alii recens invenerant, usum explicavit. De aquæ ductibus etiam, & de vi tormentorum bellicorum plura disseruit, Vincentius Marinerius, quem Escurialensi Bibliothecæ custodem Matritensis Aula destinavit, tredecim posteritati reliquit super variis Philosophorum sententiis dissertationes; remque Physicam nonnihil illustravit accurata de animalibus,

malibus, eorumque partibus historia, quam post ejus obitum publici juris fecerunt Physicæ facultatis amatores. Johannes Martinez del Prado jam laudatus, quique magnum inter Dominicanos nomen est consecutus, Philosophiam non sine laude professus est, profiteturque adhuc editis de hac facultate tomis quinque, in quibus obscurissimas tum Metaphysicæ, tum Physicæ quæstiones solidissime enucleavit. Si per tempus liceret, aliquos adhuc, ex innumeris aliis seculi superioris Philosophis, breviter commemorarem; ad Hispaniæ tamen dignitatem vindicandam adversus ipsius obtrectatores satis sunt Alvarus Alphonsus Barba, Antonius Sala, Antonius a Matre Dei, Johannes Azorius, Johannes Episcopus Mindonensis, Johannes Caramuel, ac Benedictinorum, & Purpuratorum Patrum splendor, & decus Cardinalis Aguirre. Quam fuerint hi rerum ad Philosophiam pertinentium periti, statim videbis, si Struvium, &

Ni-

Nicolaum Antonium adeas. Scio equidem in eorum operibus plures etiam ex illis quæstionibus reperiri, quas per contemtum Peripateticas vocant recentiores aliqui, ideft, horum senfu, inanes prorfus, nulliusque ponderis. Tales enim, ita usu omnia ad arbitrium moderante, habendas esse volunt disputationes, quas vel non legant apud Carthesium, Gassendum, Merzenium, Nevvtonium, Gravesande, Noletum, aliosque, vel implexas non videant Algebraicis difficultatibus, atque Geometricis consarcinatas demonstrationibus. Scio, inquam, plures ex his quæstionibus reperiri apud Hispanos, de quibus est sermo; at non ideo e censu Philosophorum erunt expungendi. Habent suam quoque hujusmodi quæstiones utilitatem. Eas ex instituto agitarunt Angelicus Doctor, Scotus, Bacconus, uterque Soto, Suarezius, aliique celeberrimi viri ad Barbaros certe non amandandi. Spe-

ro

ro autem, nec immerito, censores istos, quem hactenus contra Hispanos exercuerunt, stylum, facile abjecturos esse, si libros in Hispania paucis ab hinc annis editos, depositis partium studiis, adire velint. Vincentius Forca in brevissimo isto catalogo primum locum obtineat; Philosophiam corpuscularem scripsit ad Gassendi placita elaboratam, in qua corporis proprietates detegit, generales regulas, secundum quas moveri corpora dicuntur, perpendit, & corpus ipsum sibi examinandum proponit; phœnomena innumera usque ad evidentiam explanat, &, quæ a majoribus hausit circa res naturales, falsa judicia solidissime corrigit. Quare factum, ut tanti viri Philosophiam & magnopere semper laudaverit, & typis edendam curaverit vir clarissimus Gregorius Mayans. Quam assiduam speculationi rerum Physicarum operam dederit Antonius Aloysius de Medina facile conjicies ex ipsius de nutritione humani cor-

poris tractatu, quod opus plane est Medicis; æque ac Physicis utilissimum; illius enim author dum Medicum agit, Physicum quoque eximium se probat. Mirandos in Philosophia progressus fecit Johannes Baptista Berni, quorum testis est conscriptus ab eo liber de Philosophia naturali.

Age vero enumeremus alios, qui gloriæ, & immortalitati propria nomina consecrarunt, non solum propter omnigenam, qua floruerunt, florentque adhuc, eruditionem; verum etiam propter innumera, eaque solidissima de rebus Physicis relicta monumenta. Quanta dicendi copia opus esset, si pro dignitate laudare vellem Emmanuelem Marti, Ludovicum Lossada, Martinum Martinez, Benedictum Feijoo, Emmanuelem a Conceptione, aliosque. Laudatorum primus Valentiæ in ea disciplina adeo excelluit, ut communis esset eorum, cum quibus in scholis versabatur, opinio, nihil esse in studio, cui vacabat, tam arduum,

atque

atque a vulgari cogitatione remotum ; quod ipse non pervaderet ; nihil tam reconditum , atque implexum, quod mira facilitate non solveret. Roma deinde profectus , quam hauserat in patria , Physicarum rerum notitiam prodidit bis decem Elegiis, quibus titulus Amalthea Geographica . In eis explicatas leges plantarum , herbarumque naturam , atque eleganti stylo exposita · quæ alii de metallis, insectis, piscibus, atque serpentibus disseruere , frigoris præterea, & caloris caussas , proprietates , & affectus clarissime demonstrata miraberis. Composuit pariter tractatum de animi affectionibus, minime contemnendum, quem merito vivam illarum imaginem appelles . Eximii hujus operis Reipublicæ literariæ copiam fecit, adjuncta laudati Gregorii Mayans præfatione, excellentissimus apud Hispaniæ Regem Britaniæ Legatus sub anni superioris finem vita functus. Ludovicus Lossoda Soc Jesu Sacerdos, & in Salmanti-

 censi

censi Athenæo Theologiæ Professor, duos de re Philosophica libros edidit. Si tantisper in amænissima ipsorum lectione immoreris, profecto disces, quam accurate versatus fuerit in diversis Philosophorum Principum sistematis, tum quam sincero, & subtili judicio vera secernens a falsis propriam exponat, propugnetque solidissimis rationibus sententiam: &, quod laude dignius est, ignorare se (cui enim mortalium de Physica universa sine ullo errore disserere datum est?) quædam phœnomena fateri non erubescat; quod incertum est ita pertractans, ut pro utraque parte sententias referat, quin ullam earum ut certam stabilire audeat; quæ veritati consentanea docuerunt Gassendus, Nevvtonus, aliique recentiores subtilissimo examini subjicit, & quæ ut dogmata nullis probationibus nixa asseruerunt, quia vel omnino fictis, vel incertis quidem, ut plurimum experimentis usi sunt, prope ad evidentiam refellit.

Mar-

LIII.

Martinus Martinez Medicæ ſocietatis Hiſpalenſis Prætor ſuæ in Phyſicis peritiæ tot teſtes reliquit, quot exſtant libri (exſtant autem complures) ab eo de hiſce rebus conſcripti, in quibus legere eſt tum veterum, tum recentiorum Philoſophorum placita mirum in modum enucleata undecim nitidis, nec ſane injucundis Ariſtotelicum inter, & Cartheſianum Gaſſendiſtam ſcepticum dialogis. Scripſit etiam non infeliciori Minerva Philoſophicam hiſtoriam; de natura, & proprietatibus corporis naturalis, totiuſque orbis terreni, & cœleſtis propria phœnomena inveſtigavit. At ejus ingenii acumen ibi magis enitet, ubi ex inſtituto ſolvendam ſibi proponit, libello ad hoc ſpeciatim elaborato, implexam illam quæſtionem: *an inſit brutis anima ſenſitiva*. Anatomicarum circa humanum corpus obſervationum nobis copiam facit, additis quibuſdam experimentis, & tabulis, in quibus idem corpus, ejuſque ſtructura deſcribun-

buntur. Benedictus Feijoo ſummus olim Benedictinæ familiæ Abbas, ſacrarum literarum, & Theologiæ profeſſor emeritus tomos, nec exiguos, ultra duodecim, quibus titulus, *Theatrum criticum*, ſcripſit. Paſſim, neque contemnendas, reperies in eis Phyſicas aliquas, atque Geometricas difficultates enucleatas, quarum ſolutionem ſolidis explicatam rationibus, & ex plurimorum Philoſophorum libris petitam habes. Tanti viri memoriam non ſine honore recolunt quotquot ipſius librorum lectioni navarunt operam. Joſephus Vazquez de Morales ex Gallica in Hiſpanicam linguam tranſtulit, quæ circa electricam machinam, ejuſque mirandos æque, ac inexplicabiles effectus Noletus edidit; quam profecto interpretationem noſter non parum exornavit, addita, quam ipſe ſcripſit de electricitate, hiſtoria, in qua omnes fere, qui hactenus de hac re diſſeruerunt, authores commemorat. Andreas Picquerius magnam ſibi gloriam compara-

vit

vit vel extra Hispaniam propter editam ab se Logicam, Physicasque dissertationes, quas in duos tomos distribuit. Hujus viri nomen plurimis efferunt laudibus Diarii Parisiensis authores. Mathæus Aymericus in Barcinonensi Soc. Jesu Collegio Scholasticæ Theologiæ Professor inter optime meritos de Philosophia jure numerandus erit ob suas, quas duobus ab hinc annis scripsit, prolusiones. Germanum veræ Philosophiæ specimen in eis reperies: nam postquam Arabum vitia in tradenda hujusmodi facultate deploravit, quæ vera sunt exponit, quæ falsa magno rationum apparatu refellit, de veteri æque, ac recentiori Philosophia disserens. Quod adeo feliciter Doctor iste præstitit, ut laudatorem sibi meruerit clarissimum virum Hieronymum Lagomarsinum in opere, quod vulgavit de Julii Pogiani epistolis, & orationibus.

Vellem, liceret hic mihi a proposita brevitate discedere; fusiori calamo, qualem merentur ipso-

rum

rum opera, & labores tantorum hominum laudationem adornarem. Aliqua etiam exponerem circa literatorum virorum Academias, quæ ſub inclyto Rege Ferdinando VI. munificentiſſimo bonarum artium patrono identidem excitantur in Hiſpania. Quod ſi facerem, ſperarem profecto fore, ut eorum numerus, qui audacter nimis incultos, barbaroſque prædicant Hiſpanos, magna ex parte minueretur.

Hactenus de Hiſtoricis, in quibus commemorandis diutius fortaſſe ſum immoratus, quam res poſtularet; tranſitum nunc faciam ad Medicos. Hos ſi vellem recenſere omnes, dies me potius, quam oratio deficeret: nonnullos igitur tantum obiter indicabo, ut ei coactus inſerviam brevitati, quam hujuſce temporis circumſtantiæ præſcribunt mihi: rem ſtatim adgrediamur. Quantum Hiſpanis authoribus medendi ars præſtantiſſima debeat vel ipſi fatentur Itali; primas autem tenent, ut excellentes hac in re exiſtimant viri,

Bernar-

Bernardinus de Aregon, a quo in lucem prodiit methodus, vel praxis applicandi infirmis remedia, deque horum consolatione, Christophorus Perez de Herrera, Alphonsus de Freilas, qui de curanda amovendaque peste doctissime scripsit, atque elegantissime Simon Bamos, qui utilissimum, numerisque omnibus absolutum de sero lactis, & Phtysana tractatum edidit; & invectivam præterea apologeticam miscellaneam in Gasparem Calderam de interpretatione verborum Plinii, aliaque non pauca eximia opera scripsit, acute admodum, atque eleganter. Tum Petrus Pereda Valentinus, qui in Michaëlis Paschalis methodum curandi morbos scite animadvertit, & merito, quique sex præstantissima in libros Galeni edidit commentaria de morborum, atque simptomatum differentiis, & caussis. Petrus Manceho a Guado qui de tristitia, ejus signis, & curatione, utilissimum, rarissimumque publicavit librum. Petrus Michael de Heredia plu-

rimis, egregiisque operibus editis celeberrimus Michaël de Borbon, Martinus Martinez, Antonius Rodriguez, Andreas Piquer, Petrus Leo Gometius, Franciscus Garzias Hernandez. Uno me expediam verbo, quantum de facultate hac fere divina Hispani sint meriti & gravissimorum Auctorum, & ipsius etiam R. S. P. A. testimoniis luculentissime patet.

Si de Mathematicis, Geograficis, & illis, quæ ad historiam eorum pertinent, sermonem instituamus, quem fugit quanta cum laude versatus sit eruditissimus Antonius de Herrera Tordesillas? Hic multa scripsit ea diligentia, & elegantia, ut de eo vir summus Gerardus Vossius scribere non dubitaverit: *neque enim alius majori fide, & industria observavit fines Provinciarum, & magnitudinem maris tractus, promontoria, insulas, fluminum flexus, ostia, & portus, lacuum amplitudinem, regionum situm, ratione tum vicinorum tractuum, tum etiam Cœli. Item proventus singula-*

rum,

rum, quæque ad urbes, & propugnacula pertinent. Optime quoque de hoc doctrinæ genere meritus eſt Andreas Garzias de Ceſpedes novis inventis ad altitudines, atque diſtantias dimetiendas geometricis inſtrumentis celeberrimus, ut eximios ejus de conductione aquarum tractatus prætermittam. Quid referam Johannem Caramuellem, qui de novem ſyderibus circa Jovem viſis ſcripſit doctiſſimum, ac præſtantiſſimum librum, cui titulus, *Matheſis audax*, nec non egregium mathematicum curſum publici juris fecit, & pleraque alia ſcripta diligenter elaborata poſteris reliquit, ex quibus uberrimi in omnes facultates fructus redundarent. Non minorem ſane hac in re laudem ſunt conſecuti Paullus Cibramonte, Ludovicus de Miranda, Paullus de Mera, Petrus de Syria, Bernardus Vargas, Joſephus de Seſſe Aragonius, qui generalem totius orbis, & peculiarem Terræ Sanctæ deſcriptionem edidit, tum Petrus Porter Caſſanate mathematica-

rum, æque ac Nauticarum rerum peritissimus, Ludovicus Pacheco summus istius disciplinæ Doctor; qui Philippum IV. æternæ memoriæ Principem instituit, Mathemathicæ scientiæ præceptis imbuit. Offerunt se se deinde alii benemulti, quos inter non inferiorem tenent locum Peralta, Gamboa, Vellasco, Medrano, Revillas, aliique, quorum magnifica mentio apud Regiam Scientiarum Parisiensem Academiam, ac præ ceteris Vincentius Fosca, quem Mathematicum insignem appellat Moreri, cujusque numeris omnibus absolutum Mathematicæ quantam afferre valeat Matheseos studiosis utilitatem ii norunt omnes, qui præstantissimam hanc doctrinæ partem vel a limine salutarunt.

Venio nunc ad virum ingenii acumine, doctrina, probitate celeberrimum, cujus præclara in literariam Rempublicam merita si commemorare velim omnia, diutius multo, quam proposita brevitas patiatur, mihi certe esset immorandum:

unum

unum duntaxat illius aureum opus, ſingulari doctrina, & ſummo artificio elaboratum, proferam; quod totius bellicæ ſcientiæ corpus jure quidem merito Langletus vocat. Silentio nequaquam ſunt prætereundi viri clariſſimi, omnique laude digni, Gregorius Juam, atque Antonius de Villoa. Quum enim Galliarum Regis juſſu ex Pariſienſi Academia peritiores Mathematici delecti eſſent, ut Americanam regionem meridiani gradus ad æquatorem dimetiendi cauſſa peragrarent, a Philippo Hiſpanorum Rege invictiſſimo, ingenuarum artium, ac diſciplinarum amantiſſimo, facile impetrarunt, ut illis ſe ſe itineris comites, & adjutores adjungerent. Quo circa accuratiſſimam ipſi quoque dimenſionem doctiſſimis commentariis in lucem prodiderunt, unde exterorum omnium admirationem, & plauſum conſecuti ſunt, ſimulque eruditis omnibus probarunt inſignes Mathematicos alere Hiſpaniam, quos

facile

facile aliarum gentium Principibus in ea facultate viris opponere queat.

Jamvero, ut Ecclesiasticam percurramus Historiam, quam egregie de ea meritus sit Franciscus de Padilla summus Theologiæ Doctor, norunt ii omnes, qui eximia illius opera perlegerunt. Præterquamquod enim Conciliorum omnium accuratam tradidit chronologiam, Ecclesiasticam quoque Hispaniæ universæ historiam ornate, candideque scripsit. Quæ ad Ecclesias omnes, Monasteria, & Nosocomia pertinent, vigimti duobus voluminibus complexus est Antonius Zappata Segobricensis. Hispaniarum autem, necnon Indiarum Ecclesias simul conjunxit Ægidius Gonzales de Avila, ipsarumque originem, & progressum magno labore investigavit. Joseph Jaësus de Aguirre clarissimus Ecclesiæ Romanæ Cardinalis Hispanica Concilia in unum collecta, atque editis dissertationibus locupletata publici juris fecit, maximamque sibi famam com-

pa-

paravit. Atque hi universas quidem Ecclesiarum Hispaniensium res executi sunt. Quod autem ad singulas partes pertinet, Petrus de Sandoval in recensendis Pampelonensis Ecclesiæ Episcopis, & Gabriel de Sesse in Barbastrensis Episcopatus illustranda historia nemini profecto cesserunt. Michaël de Salinas adventum Christi Domini, ac Divi Jacobi prædicationem in Hispania adversus Cardinalis Baronii opinionem luculentissime vindicavit. Balthassar Porvens, & Petrus Salassar de Mendosa de Toletanis Archiepiscopis multa cum laude scribere adgressi sunt, ipsorumque vestigiis gloriosissime insliterunt Johannes Marieta, & Didacus de Castejon, quorum primus Toletanis Archiepiscopis Sanctorum Hispaniæ catalogum addidit; alter ejusdem Toletanæ Ecclesiæ initium, & incrementa investigavit. Magnam quoque nominis celebritatem adepti sunt in conscribenda quidem Cordubensis Ecclesiæ, ac ejus Præsulum historia Bernardinus de Alderete; in

enu-

enumerandis Episcopis, & Abbatibus Aragonensis regni Martinus Carillo; in describenda regni, atque Episcopatus Jaënsis historia, & demonstrando Christianæ religionis in eodem regno initio, & progressu Franciscus Ruiz de la Puerta; in patefacienda veræ religionis in Toletano regno antiquitate Thomas Tamajus de Vargas; in ostendenda demum Granatensis urbis antiquitate, fideique in ea propagatione Franciscus Bermudez de Pedraza.

Quod si ad nostra hæc tempora descendere lubet, statim se se offert magnificentissimum opus doctissimi, æque ac nobilissimi viri Vincentii Bacallar Sancti Philippi Marchionis, *de Hebræorum Monarchia*, quod qualem, ac quantam solertiam, atque doctrinæ copiam postulaverit, nemo in hoc eruditionis genere exercitatus non videt. Quam vero hac etiam in re laudem promeritus sit Nicasius Secillanus ex ejus celeberrimo de antiquitate Ecclesiæ Toletanæ opere apertissime constat. Quid universalem Eccle-

siæ,

ſiæ, atque orbis terrarum hiſtoriam commemorem, quam Gabriel Alvarez de Toleto conſcripſit, immenſum ſane opus, & quod admirari quidem poſſis, laudare ſatis non poſſis. Neque ſilentio prætermittendus eſt aut Johannes Facundus Rolin, qui Diamperitani Concilii acta ſumma cura, multoque ſtudio redegit, aut Franciſcus de Prado Equeſta Tyruelenſis Epiſcopus, qui canonicam poteſtatis Epiſcopalis defenſionem typis vulgavit, & Auguſtinus de Sales, qui hiſtoricam, criticam, & apologeticam diſſertationem edidit de Calice, in quo Chriſtus Dominus in ultima Cœna conſecravit. Quantum autem operæ, laboris, ac diligentiæ in ſacra conſcribenda Hiſtoria Henricus Florez collocaverit, iis judicandum relinquo, qui *ſacram ejus Hiſpaniam* vel primoribus labiis deguſtaverunt. Denique, ut ab aliis non paucis æque excellentibus doctrina viris recenſendis abſtineam, quantam Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ lucem Hiſpani Scriptores adtulerint ex recenti eru-

ditiſſimi viri Franciſci Perezii de Bajer opere, cui titulum fecit *Damaſus, & Laurentius Hiſpanis aſſerti*, ſatis omnibus, ut credo, notum fiet, atque compertum.

Profanam vero Hiſtoriam coluit in primis Johannes Mariana, cujus monumenta excellentiſſima omnium animis, atque ore feruntur. Ecquis enim ignorat quantum ſtudii, laboris, ac diligentiæ contulerit in deſcribendis triginta copioſis voluminibus Hiſpaniæ rebus, aliiſque permultis, præſtantiſſimiſque operibus? De eximio hoc viro ſatis ſit graviſſimi Eccleſiaſticorum Annalium Scriptoris teſtimonium referre, qui de Johanne Mariana ſcribens, eum compellat veritatis amatorem, pietatiſque optimum conſultorem, quippe privato affectu carens, accuratiſſime perſecutus fuit, rebuſque noſtris ſupremam appoſuit manum. Tum Martinus de Roa, qui ſingularium rerum quinque edidit volumina, in quibus cum ex ſacris, tum ex humanis

lite-

literis multa ex gentium, Hebræorumque moribus luculentiſſime explicantur; de Cordubæ præterea in Hiſpania Bætica Principatu, & de auctoritate antiquitateque Sanctorum Martyrum Cordubenſium, nec non de Cordubenſi Breviario ſcripſit ſcite admodum, atque eleganter. Franciſcus Diago in latina lingua verſatiſſimus Valentini Regni annales ſumma diligentia conſcripſit, tum exactam Cataloniæ deſcriptionem tradidit, & de antiquis, invictiſque Comitibus Barcinonenſibus eximie diſſeruit. Franciſci de Piſa Toletana Hiſtoria quantam ei gloriam, ac famam pepererit neminem fugit. Hieronymi Pujadis elegantiſſima Catalonienſis Principatus chronica a ſummis, eruditiſque viris maximi ſemper eſt habita. Gaſpar vero Eſcolano primam Valentinæ urbis, ac Regni decadem miro ordine diſtribuit; ac tres quidem promiſerat, quibus ſe totam Valentinæ urbis, ac Regni hiſtoriam comprehendere fatebatur; verum immatura præceptus morte, cete-

ras nobis reliquit desiderandas. Martinum Carillo silentio prætermittere nefas esset. Hujus opus præstantissimum, quod res omnes continet, quæ in orbe terrarum, ac in Hispano præcipue solo a Mundi principio ad Philippum usque IV. evenerunt, quam improbum laborem, quam acutam ingenii aciem, quantas memoriæ vires, eruditionem qualem, ac quantam expostulaverit norunt omnes, qui conscribendæ historiæ præcepta didicerunt. Jam vero quis ignorat quam docte, quam egregie, diligenterque de Castillæ Regibus, deque vita, gestisque Caroli V. Imperatoris Prudentius disseruerit de Sandoval? Quibus rationum momentis Maurorum Hispaniæ chronologiam, justamque eorum ab Hispaniæ finibus depulsionem demonstraverit vir doctissimus Jaimus Bleda? Qua venustate, elegantia, ac diligentia de antiquitate, ac magnificentia urbis Matritensis Hieronymus de Quintana? Quam accurate de Hispani Regni amplitudine, deque ejus

ex-

excellentia Alphonſus Carillo Laſſo de la Vega? Alphonſus vero Fernandez Placentinus quantam ſibi comparaverit laudem, ac famam in referenda Placentinæ urbis, atque Principatus hiſtoria, videant eruditi. Prætermittendus haudquaquam eſt Bernardus de Alderete, cujus de variis antiquitatibus Hiſpaniæ, Africæ, aliarumque Provinciarum opus doctiſſimum, parum commune, & ingenuarum eruditionum plenum Langletus nominat. Thomam Tamajum de Vargas, Franciſcum Didacum de Aynſa, atque Alphonſum Sanchez *Moratalla* notiſſima, ac multa, quæ typis mandarunt, opera ſatis commendant. Nec minorem ſane conſecuti ſunt gloriam Petrus de Roxas, ac Franciſcus Andreas de Uſtarroz, quorum primus numeris omnibus abſolutam Toleti hiſtoriam edidit; alter vero de urbis Malen antiquitate, de veteribus Hiſpanis nummis, quos D. Vincentius Juan de Laſtanoſa in publicum protulit, & de Aragonenſium Regum coronationi-

bus

bus accuratiſſime ſcripſit; Didacum de Saavedra Faxardo, quem eruditiſſimus Struvius virum doctrinæ ſoliditate, judicio, uſu, animoque cordato inſignem appellat, nequaquam commemorabo. Neque Joſephum Pellizer de Salas in medium afferam, qui quantum doctrina valuerit, & eruditione quinquaginta, & ultra, quæ promulgavit, opera ſatis aperte declarant. Ad recentiores jam deſcendamus: Navarienſis Regni annales elegantiſſime, atque accuratiſſime proſecutus eſt Franciſcus de Alezon. Succeſſionem Philippi V. Hiſpanæ Coronæ juſtiſſimam demonſtravit Antonius de Ulloa, & Medina. Gallitiarum Regni annales diligentiſſime, eruditiſſimeque tractavit Xaverius Emmanuel de la Huerta. In referenda Hiſpaniæ hiſtoria ab orbe condito ad annum uſque milleſimum tercenteſimum quadrageſimum immortalem adeptus eſt famam Johannes de Ferreras; in enarranda Maurorum in Paraguay reductione Johannes Patritius

Fer-

Fernandez ; in deſcribenda generali orbis terrarum hiſtoria Barnabas de Rebolledo; in demonſtranda celebris Cantabriæ antiquitate Emmanuel de Laramena. Quali vero, quantaque in luce res omnes Hiſpaniæ collocarit Hiſpana Johannis Franciſci Rivarolæ Monarchia, ejuſque nobilitatis ſtemma, noorunt eruditi. Poſt laudatos hoſce celebres doctrinæ fama viros merito recenſendus Emmanuel Durandus, per quem demonſtratum eſt quomodo, ac quando Hiſpalenſi Regno potitus ſit D. Rex Ferdinandus. Tum Antonius Fernandez, qui de Hiſpano jure ſcripſit eruditiſſime; Chriſtophorus Rodriguez, qui de univerſali Hiſpana Poligraphia, quam jubente Rege noſtro invictiſſimo Nicolaus Naſarre publicavit, inſigniter eſt meritus; Franciſcus Xaverius, qui patentiſſimum, utiliſſimumque exhibuit Hiſpaniæ theatrum. Jam vero qualem, ac quantam eruditionem præſeferat, atque doctrinam chronologicus Marchionis de Mondecar diſcurſus

ſuper

ſuper anno, quo Hiſpaniam ingreſſi ſunt Mauri, nemo ſanus non videt; quantum etiam ſalis, leporiſque contineant criticæ ejus notæ ad Johannis Marianæ hiſtoriam idoneis judicandum relinquo. De viro præſtantiſſimo Marchione Sancti Philippi nihil refero; doctiſſima ejus, ac plane mirabilia de bellis Hiſpanis commentaria a milleſimo ſeptingenteſimo ad Viennenſem uſque pacem, eum commendant ſatis. Offerunt ſe ſe deinde alii, quos inter eminent Paullus Ignatius Dalmaſſez, Pater Caſſani, Antonius Pallomino Vellaſco, tum Vincentius Ximen, Joſeph de Gumilla, Petrus Morillo; & quis omnes velit commemorare?

Nunc de Hiſpanis Muſis ſermo ſit, quas in noſtris Regnis nec infrequentes eſſe, neque, ut ita dicam, raucas, & injucundas, quales apud exteros ipſæ audiunt, proclive eſt demonſtrare. Etenim quanta mihi dicendi ſylva naſcitur! Quot occurrunt memoriæ Poëtices amatores! Eorum plurimos orbi univerſo

verſo

verso notos reddidit Gallorum, & Italorum Poëtarum ingenium, quorum studio factum, ut apud suos etiam resonent, quæ illi materna lingua Hispanis cecinerunt. Ludovicus Gongoras vates ad exterorum invidiam natus quamplurima scripsit vincta numeris volumina, in quibus ingenii sublimitatem maxima cum perspicuitate (quæ certe rara est Poëtarum virtus) mirum in modum conjungit. Quare inter eos, qui tunc temporis Poëticam disciplinam excolebant, primum locum obtinere creditur vir ille præstantissimus Lopes de Veca Matritensis, quem exemplo suo confirmasse illud crediderim, quod, ut ajunt, Rhetorem fieri, Poëtam autem nasci oporteat. Dictavit jam aliis versus, si fides Nicolao Antonio adhibenda, nec dum puer, scilicet cum ei manus formandis literis non adhuc sufficeret. Illum autem Hispana comœdia principem agnoscat necesse est; nullus enim, vel qui ante ipsum, vel qui postea vixerit, inter tot ingenia,

& eruditione præſtantes viros, munditiam, proprietatemque comici ſermonis, quam is adſecutus eſt, æquare potuit; quum ipſe unus Poëtarum fere omnium Comicorum, quorum apud nos vigeat memoria, luminibus obſtruxiſſe videatur. Mille, & octingentis editis comœdiis præter innumera, quæ compoſuit, acta ſacramentalia, ut Hiſpani vocant, ſeque, ſuamque patriam, quaſi ampliſſimis monumentis, conſecravit. In tanti viri obitu tenere lacrymas non potuerunt tam Hiſpanæ, quam Italæ Muſæ, quæ dulciſſimo concentu tam cari capitis deſiderium ſignificarunt. Alphonſum Hieronymum Salam nemo, niſi excellens orator, laudare pro dignitate poſſit; ejus autem ſermonis character eſt præſertim urbanitas, ingeniumque minime inficetum. Eodem fere tempore, quo Heroas illos admirata Hiſpania eſt, alios quoque haud obſcuri nominis Poëtas ex ſe genitos, feliciterque educatos vidit, nec ſine ingenti gratulatione; quales fuere

Jo-

Johannes Perez de Montalban, Ludovicus Velles de Guevara, Emmanuel Salinas. Porro his merito adjungendus est Franciscus de Quevedo, cujus nomine nullum fortasse dulcius, jucundiusque Musis fuit. Quantus ille fuerit satis testantur quæ plurima sunt relicta posteris excellentis ingenii monumenta, scilicet Sanctorum gesta, Christianæ politices dogmata, insignium Ducum victoriæ, quas tam commode, concinne, eleganter, copioseque scripsit, ut in ejus libris commendatione dignius nescias quid. Neque omittendus est Petrus Calderonius de la Barca: certe inter primi subselii Poëtas clarissimum hunc virum adnumerandum nemo unus, qui ejus libros legerit, inficiabitur, præsertim si acta, quæ vulgo sacramentalia vocantur, diligenter examinet; in quibus neque in inveniendo acumen, nec in disponendo ratio, neque in ornando aut venustas, aut nitor, aut majestas desiderantur. Alios adhuc, & prope innumeros produxit Hispania superiori sæ-

 culo

culo Poëtas; neque Auctores pœnitendi ſunt Antonius de Solis, Laurentius Gratianus, Agnes de Sancta Cruce, Americana illa quidem, ſed Hiſpanis prorſus imbuta moribus, atque inſtitutis, eodemque ſermone uſa; quæ quum a teneris uſque annis inter ſacras Virgines Deo ſe unice devoverit, exemplo ſuo docuit cum eximia vitæ ſanctimonia omnigenam etiam eruditionem, poëticamque virtutem poſſe componi. Neque infimus inter comœdiarum Scriptores locus debetur Antonio de Solis, cujus opera nec toties excuſſa typis fuiſſent, nec cupide adeo, ut fit, legerentur, niſi eſſet in iis, quod admodum & prodeſſet, & delectaret. Laurentium vero Gratianum quis non item vehementer admiretur, qui quatuor anni temporum quaſi effigiem vivis adeo coloribus depinxit, ut ſpirare omnia videantur.

Nunc de Poëtis illis, qui nobiſcum ſimul, & inter nos vixere, pauca etiam dicenda ſunt; non

uni-

unicuique tamen tribuero laudem ſuam. Hæc eſt Principum in arte aliqua conditio, ut quæ unum exornant dotes ejuſdem artis peculiares, in ceteris etiam nequaquam deſiderentur. Satis igitur ſit recenſuiſſe Joſephum Negrete, Franciſcum Ruiz de Leon, Joſephum Vellaſquez, Ludovicum Loſſadam; in his autem omnibus collecta demiraberis ſumma illa decora, quibus immortalitatem nominis conſecuti ſunt Boccaccius, Petrarcha, Quarcilaſſus, Queredo. Injuſtus merito videar, ſi hujuſmodi Poëtarum catalago finem impoſiturus prætercam Auguſtinum de Monteano, virum profecto, quem ad omnia ſumma natum dicas; Auctor hic præclariſſimus luculentiſſimam in theatrum, & Hiſpanas tragœdias diſſertationem edidit, in qua ſi omnia expendantur circa rem poëticam, ſe magiſtratum exhibet. Accuratiſſimum hoc opus ſtatim ac Lutetiæ Pariſiorum agnitum fuit, tot Auctori ſuo comparavit laudatores, quot numerat alumnos celebris

lebris

lebris Academia, quæ vulgo *inſcriptionum*, *& humaniorum literarum* appellatur. Solam hujuſmodi diſſertationem ad probandam Hiſpanorum literaturam ſatis ſuperque eſſe Authores iſti dixerunt vel in ſuis, quas ſub memoriarum nomine in vulgus edere ſolent, orationibus; eaque os obſtrui obtrectatoribus noſtris plane arbitrantur, moti ſcilicet, ut ipſi ajunt, tum Hiſpaniæ, tum literarum, ſcientiarumque amore. Sed quum probe ſciam Monteanum noſtrum virum modeſtiſſimum facere digna laude, quam laudari malle, calamum cohibeo, & ad alios progredior.

Quod ſuperius promiſi, me ſcilicet ante hujuſce diſſertationis finem nonnullorum ex Hiſpanis viris daturum indicem, quibus rei antiquariæ amor, atque ornatioris eloquentiæ ſtudium immortalem peperere honorem, ac gloriam tum apud noſtros, cum apud exteros, illud dum cupio perſolvere, atque adimplere, ſorti meæ magnopere gratulor,

quod

quod plures numero, & dignitate ſatis conſpicui occurrant in Hiſpano ſolo progeniti homines, qui totis ingenii ſui, quo ſummo acerrimoque pollebant, & nunc etiam pollent, viribus laudatas excoluerunt diſciplinas. Commemorare procul dubio poſſem innumeros; veruntamen breviſſimi admodum temporis coactus anguſtiis nonnullos tantum citiſſime referam, quorum laudes, ac merita tot ſunt, ac tanta, ut pro millenis ſufficere mihi poſſe videantur. Hos inter celeberrimos doctrina viros eminuit ſuperiori ſeculo Nicolaus Antonius, cujus Hiſpana Bibliotheca, & eximia alia permulta, quæ typis mandavit, opera omnium ore, ac linguis commendantur; tum Laurentius Zamora, Johannes Mariana, Vincentius Marinerius, Johannes Andreas de Uſtarroz, Vincentius Johannes de Laſtanoſa, Vincentius Gonzalez de Avila, Ægidius Gonzalez de Avila. Noſtra vero hac ætate Emmanuel Martì, de cujus meritis loqui mihi eſſet nefas, quum de hac

re

re integrum ediderit librum celeberrimus Marchio Maffei; dein Aloyfius Jofephus de Villafquez, Johannes Martinez de Sala franca, Gregorius Mayanius, Blafius Nazare, Ignatius Luzan; quorum pleni funt omnes libri, plenæ fapientum voces. Hos denique, ut eruditus habet vir:

Confpicuos meritis, redimitos dotibus almis
Fama viros profert, gloria ubique refert.

Neque hoc loco prætereundum quantum noftris hominibus ad recte fcribendum, patriique fermonis nitorem fervandum profuerit Hifpana Academia præftanti fane commentario de Ortographia, de quo præclare fentit auctor diarii Parifienfis rei literariæ apud exteros fortunam complectentis; cujus nonnullas hanc in rem fententias operæ pretium erit in medium afferre: „linguæ, inquit, vernaculæ literarum cultu perficiuntur, quarum progreffus omnino fequuntur. Hifpanæ linguæ fors eadem futura eft, atque noftræ, fcilicet, qua ætate

am-

ampliſſimis præmiis, & hortamentis, Principiſque voluntate, ac munificentia liberales diſciplinæ omnes cum ſeveriore critices ſtudio, atque politiorum artium exquiſito guſtu conjunctæ progreſſus eos habuerint, quo jure expertes ab ingenioſiſſimis hominibus, & ad præſtantiſſima ſtudia natura ipſa comparatis, lingua maturitatem veluti ſuam, & abſolutionem adeptura eſt, illaque merito dicetur ætas literarum. Non minus jam Philippi V. Ferdinandique VI., quam Ludovici XIV. ſeculum celebrabitur, quodque Gallis decimumſeptimum fuit, Hiſpanis futurum eſt decimumoctavum. „

Atque ex his quidem verbis clariſſimi auctoris luculentum mihi videtur argumentum depromi poſſe quo plane demonſtrem Hiſpaniam literis floruiſſe vel illis ipſis temporibus, quibus viſa eſt exteris imperitis omnino hac luce caruiſſe. Nimirum illud exploratum omnibus, perſpectumque eſt eandem ſemper obſervatam fuiſſe in linguis, atque in litera-

rum cultu progressionem, ac linguas, quæ copiam, varietatem, nitorem, elegantiam, urbanitatis flosculos ac lepores habeant, quæ se facile ad omnem styli rationem accommodent, non nisi apud eos populos vigere, qui literas colant, ut ex cultu ipso literarum eas opes, & copias, ceteraque ornamenta mutuari omnino videantur. Quam vero XVII. ineunte seculo Gallorum linguam incultam adhuc, horridamque fuisse ipsi Galli ultro confitentur, procedente illa ætate Ludovici XIV. munificentia, clarissimorum virorum admirabili copia, & conspiratione, incrementum, & absolutionem uno velut impetu accepisse. Patrium autem sermonem nostrum prorsus constat cum Italicæ linguæ copia, majestate, nitore, vel ab illis temporibus, contendisse, quibus Italia præstantissimis Scriptoribus maxime abundavit. Quod quidem quum sine opera literatorum, ac vere sapientium virorum fieri nequaquam potuerit, magno argumento, ut dixi,

exte-

exteris hominibus esse debet, nusquam apud nostros defuisse, qui bonarum artium studia maximo cum fructu excolerent.

Ac recensui quidem hactenus quam brevissime complures ex nostris Scriptoribus, qui sapientiæ laude in primis excelluere, secutus aut ordinem temporum, aut genera Doctrinarum, ut ostenderem omni ætate in Hispania assidua quidem, magnaque animorum contentione excultas fuisse ingenuas quasque artes, ac disciplinas. Neque sum nescius a me longe plures iis, qui enumerati sunt, fuisse præteritos; quod hoc loco admonere abs re certe non erit, ne quis aut nostrorum hominum queratur omissos forte aliquos eorum, quos ipse valde probet, aut quisquam exterorum putet id, non consulto potius a me factum esse, verum ea duntaxat de caussa, quod plures non suppeterent, quos nominarem. Ceterum haud ego arbitratus sum ad conficiendum id, quod propositum erat, in-

inſtruendam eſſe quodammodo Scriptorum omnium Bibliothecam, ſed meam me abunde liberaturum fidem, ſi tantum ejus literaturæ, quæ in florentiſſimo Hiſpaniæ regno nullo non tempore viguiſſet, velut ſpecimen aliquod exhiberem; neque enim unus, aut alter modo excellens vir, eximiaque doctrina adprime inſtructus ſua quiſque ætate exiſtere potuiſſet, niſi apud ſuos in maximo pretio literæ fuiſſent, vehementique animorum ardore prorſus excultæ: neque ſi exiguus eſſet Scriptorum numerus, invicte inde concludi poſſet jacuiſſe omnino ſtudia literarum: potuit enim id contingere, quod non quicunque opera in vulgus edere, ſuumque nomen commendare poſteritati poſſet, eam inde gloriolam ſibi quærendam exiſtimaret quod quidem eſſet gravitati, non inertiæ tribuendum.

Nunc refellenda jam nobis eſt eorum calumnia, qui rerum noſtrarum rudes prorſus & imperiti

titi non verentur plena religionis, & æquitatis instituta reprehendere, quasi barbaries per ea in Hispaniam inducta esset, ac tuta undique permaneret. Neque vero gravissimi hujus criminis aliud argumentum proferunt, nisi quod eis institutis propter superstitiosam quamdam, ut ajunt, in majores reverentiam, non licet a receptis veterum opinionibus recedere, omnisque adeo aditus ingeniis præcluditur ad nova tentanda, quibus artes, ac disciplinæ incrementum accipiant; impeditique adeo novitatis timore animi vires, ardoremque remittunt, ac velut læthargo correpti torpescunt. Atque hoc quidem non tam argumentum, quam deliramentum inanissimum esse constabit, si modo placet definire, quæ ratio libertatis ad bonarum artium, ac disciplinarum progressum maxime requiratur, quæ contra officiat.

Equidem ubi de rebus agitur, quæ in utramque partem probabiliter disputari possunt, quæ neque

san-

ſanctiſſimæ religionis decretis, neque morum præceptis, neque Reipublicæ conſtitutis juribus adverſantur, fateor par eſſe ingeniis expeditam facultatem relinquere nova moliendi, vetuſta inſtaurandi, aut in melius immutandi, inchoata perficiendi. At vero hanc facultatem nuſquam noſtris ademtam fuiſſe clariſſimi ſcriptores demonſtrant, qui maximo rei literariæ emolumento ea uſi ſunt. Hos inter Melchiorem Canum repetere juverit. Quam graviter iſte, quam moderate, quam vere Ariſtotelis ſummi ceteroquin Philoſophi in Theologicis diſputationibus dominatum, non noſtratium lege aliqua, ſed præjudicata omnium fere gentium ejus ætatis opinione confirmatum, excuſſit, ac depulit; ut proinde ille inter primos egregiis ſuis ſcriptis non Theologiæ tantum, verum & reliquis diſciplinis critices lumina, priſtinumque adeo nitorem reſtituiſſe viſus ſit. Impiam vero, audacemque licentiam ſacra omnia turbare „ ſuſque, de-

que

que vertere molientem quis ſanus exiſtimet ad bonarum artium profectum aliquid momenti habere, non eamque potius velut perniciem, & exitium portendentem viribus omnibus comprimendam, arcendamque conſtituat. Omnem ad hanc effrenem licentiam aditum, religioſis ubique hauc in rem conſtitutis tribunalibus, præcluſum ſibi fuiſſe non minus gaudet, gratulaturque Italia, quam Hiſpania. Nec minus tamen Italia omnium fere nationum conſenſu bonis artibus mirifice ſemper floruit. Sed prorſus illud rem mihi conficere videtur, quod ſi apud nationes, quæ nullum tale ſibi jugum, ut vocant, impoſitum inaniter gloriantur, præclariſsima ſpectabimus ingenii, doctrinæque monumenta, quibus ſe plurimum in ſcientiis profeciſſe demonſtrarunt, nullum occurret, quod ex ea immoderata cogitandi, ſcribendique licentia profectum videri queat.

Præ-

LXXXVIII.

Præſtantiſſimi apud Gallos Poëtæ habentur, omniumque linguis celebrantur Cornelii fratres, Racinii Bœlœus, quibus pares, Gallis prudentiſſimis fatentibus, nondum ſequens ætas extulit. Illi tamen cum facultate poëtica non religionem modo, verum etiam modeſtiam, ac verecundiam egregie conciliarunt. Nil præſtantius Boſſuetti ſermone de Hiſtoria univerſa, ut Polemica contra Heterodoxos ejus opera prætercam, nil ejus viri orationibus eloquentius; nec tamen ad hæc immortalia opera juvari ſane opus habuit illa licentia, quam recentiores nonnulli tantopere adamare, tantoque in pretio habere videntur. Neque ex illa vires ſumpſit Bordaluvii eloquentia, aut Flechierii, aut Maſſillonii, qui præſtantiſſimi ejus gentis Oratores habentur. Actis porro Pariſienſis Academiæ, ut & aliarum ejuſdem generis, & inſtituti continentur quæcunque ad naturalium diſciplinarum progreſſiones proxime ſuperioribus temporibus a maximis

inge-

ingeniis inventa, aut expolita fuere; nil eorum tamen reperies, quod non perinde apud noſtros ſcribere, ac proferre licuiſſet. Contra, ſi oculos convertimus ad innumerabiles illos, uberrimoſque fœtus, qui ex impia illa ſcribendi licentia prodierunt, quid tandem ex his bonæ frugis ad literarum proventum colligi poterit? Quid, quæſo, profuerunt Perſicæ literæ, Judaicæ, Cabaliſticæ, aliique hujus furfuris exitioſiſſimi libelli? Irrident recentiores haud pauci patrum ſuorum inſcitiam, quibus vehementer placebant Amadiſius Gallus, Orlandus, Cyrus Magnus, aliaque pretii ejuſdem volumina; nec advertunt pejore ſe in errore verſari, qui magnopere amant, laudantque futiles commentationes religioni, ac moribus adverſas, ægrorum ſomnia, & portenta delirantium. Neque hæc ſolum nil conferunt ad literarum cultum, verum plurimum obſiſtunt, non ſecus atque luxuriantibus noxiis herbis præfocari optima ſemina interdum,

dum, camposque ipsos vitiari cernimus. Et sane ut natura rebus ipsis creandis, atque fingendis, quibus hæc pulcherrima Universitas efflorescit, constantissimas quasdam leges sequitur, ita etiam industria humana suis perficiendis operibus certis quibusdam regulis adstricta sit oportet, quibus & numerum, & pondus, & mensuram tribuat rei cuique aptam, & congruentem; itaque nil unquam perfectum, numerisque omnibus absolutum ab homine proficisceretur, cujus ingenium constanti cuidam cogitationum ordini obnoxium, adsuetumque non plane fuerit. Hujus autem constantiæ vestigia omnia pervertit effrenis illa, quam nonnulli inducere vellent, cogitandi, scribendique licentia. Quocirca multas, immortalesque gratias Hispani debemus supremo Quæsitorum fidei Concilio, qui admirabili providentia teterrimam pestem illam dudum a cervicibus nostris depulerunt. Quorum curæ omnes, & consilia eo evigilant, ut ab Hispa-

niæ finibus arceantur, nec unquam fuccrefcant; quæ avitam gentis noftræ plenam dignitatis conftantiam, gravitatem, atque in fanctiffima religione cafte, fideliterque retinenda pietatem, & fidem contaminare poffunt. Nobis vero hoc tempore potiori jure lætandum eft, graviffimo huic muneri virum ampliffimum præeffe non tam dignitate, quam virtutum omnium fplendore fpectatiffimum. Ille fcilicet, quum Philippum Parmæ, ac Placentiæ Ducem ad bellum Italicum, confcientiæ ejus moderator, comitatus effet, quas Urbes, & Provincias Hifpani *armis* late *obtinuerunt*, virtutum fuarum admiratione complevit; quarum adhuc memoriam fuaviffima repetunt commemoratione, quod ego fœpe numero non fine maxima voluptate abs regionum illarum hominibus teftatum audivi. Non ego tantum mihi tribuo, ut ampliffimi Præfulis promerita vel commemorando percenfere valeam, nedum ornare dicendo. Tantum hoc re-

cenſendum duco, quod plurimum facit ad bonarum artium, ac diſciplinarum decus, & ornamentum, eoque nomine ad præſens meum inſtitutum pertinet, ejus præſertim opera, quem Rex Auguſtiſſimus adſciſcere ſibi voluit earum rerum acerrimum, æquiſſimumque æſtimatorem, illud apud nos perfectum eſſe, quo nil ad Principis viri laudem magnificentius dici poteſt, deque Innocentio XII. Pontifice Maximo Gravina prædicavit, ut meritis ſors honorum accederet.

Nunc vero ſi quis exquirat, quid cauſſæ ſit cur in tanta bonorum auctorum copia, qualem paullo ante deſcripſimus, Hiſpaniæ res literaria minus, quam reliquarum gentium, proximis ſuperioribus ætatibus populari gloria floruerit, multas ejus rei cauſſas afferre poſſum. Primum Hiſpani ſcribendis libris ſolidæ gloriæ, utilitatiſve publicæ fructum plerumque ſequuntur, non inanis exiſtimationis auram, non lucrum ex foliorum mercimonio. Itaque non

infi-

infiniti libri apud nos eduntur, ex eorum præsertim genere, qui de rebus graviſſimis compendiarias inſtitutiones pollicentur, quas legere ad fallendum otium vel mulierculæ ipſæ valeant; adeo nihil in ipſis eſt, quod ſtudium, contentionem, defatigationem animi requirat. His tamen libellis evolvendis multi ſibi beatiſſimi videntur, quod, licet nullam vere ſciendi, ſaltem uberrimam loquendi facultatem acquirant, viros clariſſimos nominent, eos inter ſe conferant, quanti quiſque ſit quaſi libratis ponderibus æſtiment. Nemo porro ignorat ejuſmodi libellorum copiam, qui propter intelligendi facilitatem, & adſcititios quoſdam lepores, ac veneres dicendi omnium manibus teruntur, plurimum conferre ad vulgarem famam literarum genti alicui conciliandam. Ejuſmodi porro commendatione ad gloriam tandiu carere ſe ſe Hiſpani æquo animo patientur, quandiu librorum auctores eſſe volent, non editores; nec eos invadet infeſtum illud ſcri-

bendi cacoëthes, quod ſemper viſum eſt optimo ſtatui literarum perniciem, exitiumque portendere. Deinde plurimum ſane conferunt ad celebritatem diaria tantopere hiſce temporibus & propagata, & repetita. Hiſce vero Hiſpani hactenus caruerunt. Neque admodum pro ſua gravitate, & conſtantia curarunt libros ſuos ad exterorum diariorum Auctores deferri, quo ab his & operis publicam commemorationem, & emendicatas laudes impetrarent. Illi autem diariorum Scriptores non alios fere ſolent libros percenſere, quam qui ad hos mittuntur ab Auctoribus. Iniquum enim propemodum foret ab illis expectare, ut ſuis ſumtibus eam librorum copiam ſibi pararent, quorum notitiam ſuis diariis inſerunt. Hanc prope cauſſam pridem jam notavit Polyhiſtor Morhoſius tom. lib. 14. c. 9. §. 18., cujus pauca hæc verba ſubjiciemus: „ cetera Hiſpani nec pauci, nec juſta, aut exquiſita eruditione deſtituti ſcribuntur: verum raro admodum ad nos iſti libri perveniunt. „

Tertia superest caussa, cur minus apud nos etiam celebrata fuerint hoc ineunte seculo studia literarum. Certe ut literis, atque literatis hominibus nil optabilius esse potest florentissimæ pacis otio honestissimo, ita bellorum sævitia nil inimicum magis, nihil infensius; hostibus enim regionem invadentibus, agros depopulantibus, civitates vastantibus, difficile admodum est eam retinere quietem animi, & constantiam colendis cum fructu literis adeo necessariam. Inter hos armorum strepitus, in magna rerum omnium turbatione permultos annos Hispania hoc ineunte seculo versata est nullam non experta belli calamitatem, quo quidem tempore Hispanorum magis virtutis fuit rebus fortiter, ac præclare gestis suppeditare aliis conscribendæ historiæ materiam, quam ad colendas mitiores literas patriæ deesse. Et quidem non sine Dei optimi maximi beneficentissimo consilio putandum est evenisse, ut quæ caussa erat belli ju-

stissi-

ſtiſsima, & cum Hiſpanorum felicitate conjunctiſſima, qua Philippus Borbonius Regnum ſibi & ſanguinis juribus, & Regis Denati voluntate, & populorum votis delatum neceſſariis armis vindicabat, tandiu inter varios fortunæ caſus incerta, & dubia fluctuaverit, ut nimirum optatiſsimam Philippi victoriam, pacatiſsimos triumphos, paternumque imperium tanquam diuturnæ, ac ſtabilis felicitatis pignora, ſupremi Numinis benignitate, ſibi tributa populi agnoſcerent, gratoque animo proſequerentur. Quod vero pulchre animadvertit Gallus ſcriptor clariſſimus, collatis inter ſe Augusti, & Ludovici Magni ſeculis, cauſſam utrique ſeculo communem fuiſſe, cur ad ſummum perfectionis apicem bonæ artes, ac diſciplinæ proveherentur, quod ſcilicet poſt longos bellorum tumultus Principes illi, pacatis rebus, animos diſcordiis civilibus vehementius concitatos, & audentiores effectos toto impetu ad bonarum artium

tium

tium, & diſciplinarum ſtudia traduxerint, illud etiam Philippo V. regnante Hiſpaniæ obtigiſſe jure nobis eſt gratulandum, cujus optima inſtituta cum Ferdinandi VI. admirabili ſapientia, & providentia non ſolum retineantur, augeanturque, ſed novis etiam, atque perfectioribus cumulentur, merito ſane Philippi V., & Ferdinandi ſeculum Auguſti, & Ludovici ætatibus exterorum confeſsione, & plauſu adnumeratur, totaque poſteritate ad literarum decus, & gloriam celebrabitur.

Celeberrimos demum invitus cogor ſilentio prætermittere Hiſpanos Scriptores, qui ætatem recentem hanc noſtram, non ſine magna nominis ſui commendatione, illuſtrare adhuc pergunt. Non alia de cauſsa id fateor eveniſse, niſi quia anguſtiis temporis preſsus alibi vocor; veruntamen ne tantis Viris vel levis afferatur injuria, tum

ut

ut Hiſpanicæ Telluris decus magis magiſque innoteſcat, illorumque præjudicia diſpellantur, qui nimis veritati contrariam ſententiam ſuam protulere, hoc idem novas reſumens vires quamcitius executurum confido.

Imprimatur. Vicarius Generalis S. Officii.

V. Franzini A.A. L.L. Præſes.

Se ne permette la Stampa,

DI PRALORMO per la GRAN CANCELLERIA.

